

Metody povrchového archeologického průzkumu a vzorkování povrchových vrstev

AEA_73 Metodologie archeologické prospekce

K. Šabatová

Definice pojmu

povrchový průzkum/výzkum antropogenních tvarů reliéfu

Základní literatura

KUNA, M. a kolektiv 2004: Nedestruktivní archeologie. Praha. (<https://ihaha.academia.edu/MartinKuna>)
kap. 7. Povrchový výzkum reliéfních tvarů (autoři kapitoly: M. Kuna, M. Tomášek)

<http://www.phil.muni.cz/whvk/home/publikace>

Machová, B. – Šabatová, K. – Milo, P. a kol. (R. Bíško, T. Tencer) 2016: Identifikace a dokumentace jako základ památkové ochrany pravěkých nadzemních struktur. Certifikovaná metodika. Brno.

Hrubý, P. a kol. (Malina, O. – Tomášek, M. – Večeřa, J.) 2016: Identifikace a dokumentace jako základ památkové ochrany předindustriálních montánních areálů. Certifikovaná metodika. Brno.

Dejmal, M. - Plaček, M. a kol. (Nosek, V. – Prišťáková, M. – Vágner, M.) 2016: Dokumentace torzálních feudálních sídel. Certifikovaná metodika. Brno.

Bajer, A. – Lisá, L. 2016: Metodika odběrů a zpracování vzorků pro geoarcheologický výzkum. Výzkum sedimentárního záznamu. Certifikovaná metodika. Brno.

- povrchový průzkum (prospekce) - zaužívaný termín, který reflektoval původní poslání této metody, a to vyhledávání nadzemních památek v krajině, dnes postupně opouštěn
- × povrchový výzkum – důraz kladen na svébytnost metodiky, která umožňuje specifický výzkum prostoru pre- a historické krajiny
- **povrchový průzkum/výzkum antropogenních tvarů reliéfu** – termín preferovaný v monografii „Nedestruktivní archeologie“
- rozhodující pro použití termínu průzkum nebo výzkum by měl cíl archeologické aktivity (např. průzkum za cílem památkové ochrany × systematický výzkum regionu)
- geodeticko-topografický průzkum/výzkum – využití plošného zaměření reliéfu

Metoda povrchového průzkum/výzkumu antropogenních tvarů reliéfu

- schopnost rozeznávat a interpretovat antropogenní reliéfní tvary závisí na zkušenostech archeologa (*tvar reliéfu, ale i jeho prostorový kontext, povrchový vzhled, případné povrchové nálezy aj.*)
- analytický postup:
  - použití formalizovaného popisu terénních tvarů
  - vyhotovení podrobného geodetického plánu (plošné nivelace) s možností rozeznat (dohledat) některé objekty nikoliv jen v terénu, ale i dodatečně nad plánem,
  - využitím počítačových analytických metod – GIS, analýzy lidarových dat
- pro interpretaci nutná kombinace metod prameny písemné, ikonografické a kartografické
- příklad formální klasifikace antropogenních tvarů, přejatý z antropogenní geomorfologie, uvádějí Z. Smetánka a J. Klápště (1979).

Tab. 7.1. Terminologie reliéfních tvarů, odvozená z antropogenní geomorfologie (podle Smetánky a Klápštěho 1979). – Tab. 7.1. The terminology of relief forms, taken from anthropogenic geomorphology (after Smetánka & Klápště 1979).

KOMPLEXITA	VELIKOST	TVAR	
jednotlivé	velké	konvexní	
		konkávní	
		zrcadla	
		plochy s neklidným povrchem	
	malé	plošné	konvexní
			konkávní
			zrcadla
		liniové	konvexní
			konkávní
			terasové hrany
komplexy			

obr. 51: ZSV Bradlo, relikty usedlostí (foto autoři)

1a

1b

2

obr. 29: 1a-1b doklady vývrátů a degradování objektu biogenního původu (podle Černý 1973), 2. degradovaný vývrát a vyvráceným zbytkem pařezu a zeminy na kořenovém systému (foto autoři)

PRAVĚK

Krátký přehled :

Areál	Objekt	Popis
Pravěká a raně středověká opevnění	Opevnění	Valy, příkopy, včetně bran
	Vnitřní zástavba	Cisterny, obytné budovy, kultovní stavby
Pravěká a raně středověká pohřebiště	Mohyla	Konvexní, zpravidla kruhový tvar
Pravěké těžební areály		

Pravěká a raně středověká ohrazení ve volné krajině

velká pravěká příkopová ohrazení
(např. rondely) se většinou vyskytují
v rovinatém terénu mimo dominantní
polohy

Hradisko u Kroměříže

Čejč 1 a 2

ve volné krajině

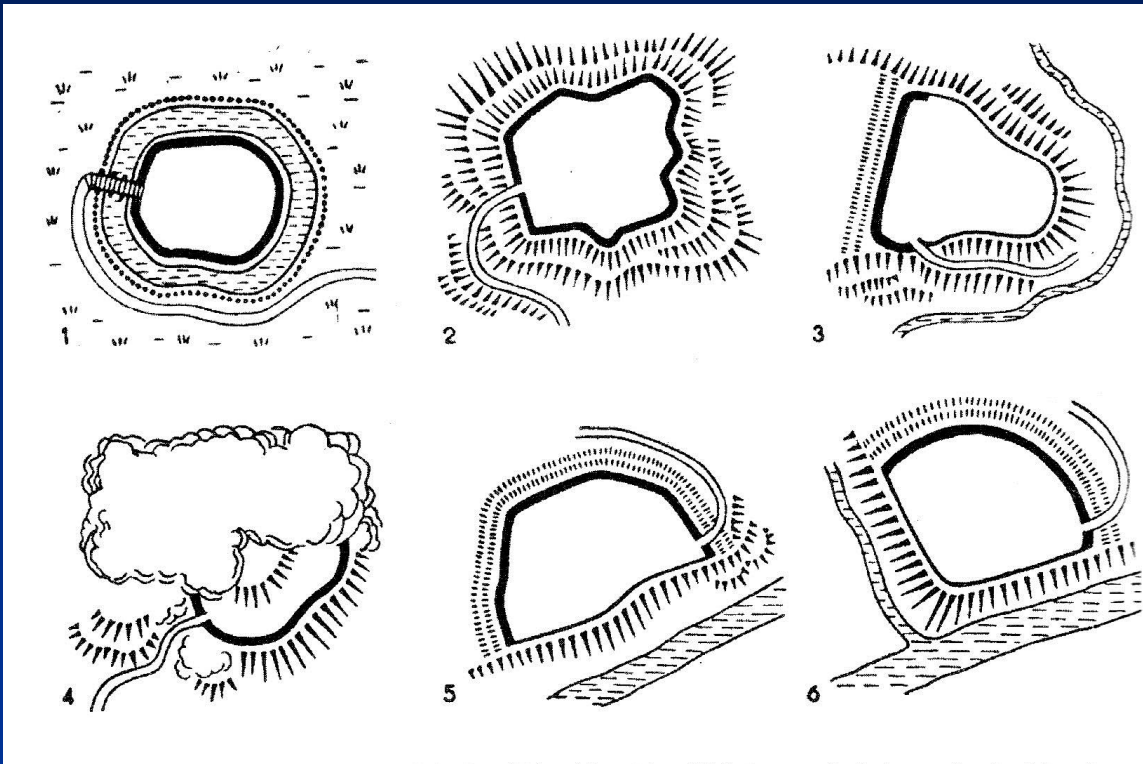
- jen výjimečně patrné zbytky teras a valů
- na tělese valu např. současná komunikace: Pohansko u Břeclavi, Staré Zámky u Líšně
- vhodnější predikce lokalit, letecká prospekce

Pravěká a raně středověká ohrazení v zalesněné krajině

- zalesněná krajina umožňuje plné využití povrchového průzkumu
- hradiště
  - dominantní polohy nebo dobře bránitelné polohy
  - častěji mimo zemědělsky využívanou krajinu – dochované ohrazení valy a příkopy
  - ohrazení nemusí ohraničovat jen samotné hradiště, pásy opevnění mohou být i na svazích, tvořit předhradí
  - využívání přirozeného terénu při budování opevnění – navazují na skalní útvary
  - dnešní stav opevnění je odrazem místních podmínek: opevnění může erodovat po příkrém svahu – proto nejčastěji nacházeny jen šíjové valy, hlinitá konstrukce se může rozplavovat – jen mírná terénní vlna atd.
  - brány: přerušení, kde větší síla valu, ulicové, klešťovité
  - současná cesta a brána do areálu může být i původním vstupem do opevnění, ale zpravidla jen stěží lze potvrdit, že nejde o mladší aktivitu
- **i dominantní poloha mohla být pouze osídlená a nemusela být opevněná!**

Typy hradišť podle polohy v terénu

- problematikou determinace hradišť se u nás nejvíce zabýval Z. Smrž (1992; 1995)
- na Moravě příliš nerozpracováno: J. Nekvasil (1982), V. Dohnal (1984) a nejnověji obecně M. Čížmář (2004)

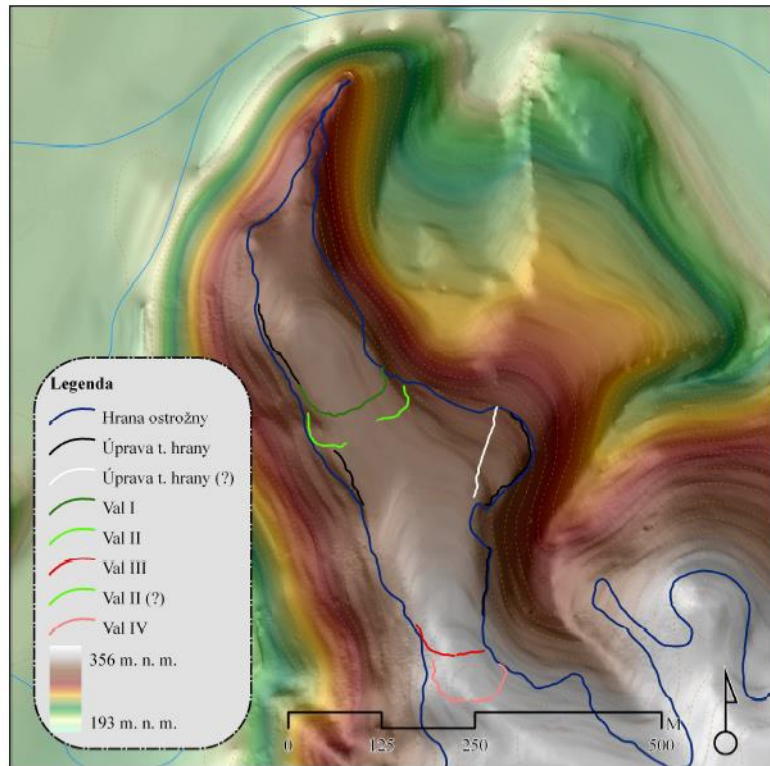
Obr. 7. 2. Geomorfologické typy polohy hradišť. 1: blatné hradiště, 2: na vrcholu kopce (stolové hory), 3: na ostrožně, 4: na spočinku svahu, 5: na vysoké říční terase, 6: na soutoku. Podle: Coblenz 1982. –
Fig. 7.2. Geomorphological types of hill-fort location in the Bronze Age. 1: river meander (fenland, floodplain), 2: hilltop (table), 3: spur, 4: hill-side, 5: high river terrace, 6: confluence. After Coblenz 1982.

- využití vhodného terénu
- náhlé převýšení 25 m

německý archeolog W. Coblenz vytvořil svoje tradiční schema na základě průzkumu lokalit v Sazsku

obr. použit z Kuna a kol. 2004

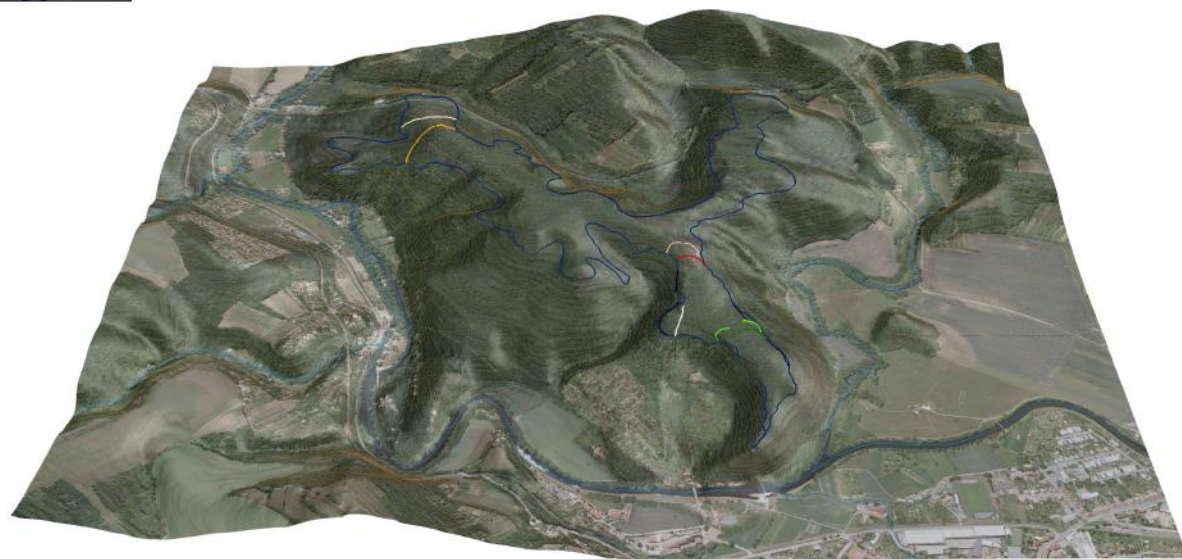
Obr. 15b: Digitální model reliéfu lokality Ivančice „Rěna“. Detail S ostrožny.

Modely výšinné lokality Ivančice „Rěna“

Bíško, R. 2011: rkp. mag. práce

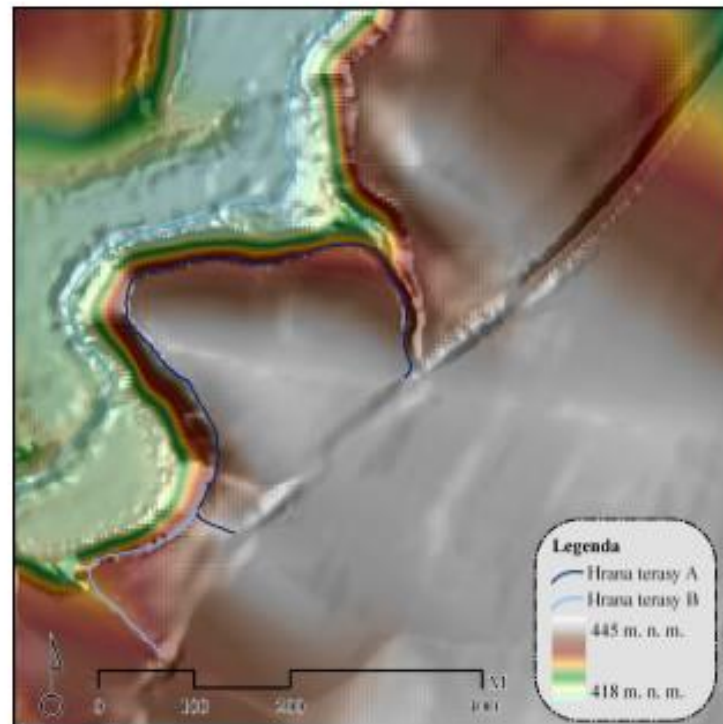
Obr. 16: Indikační skica stabilního katastru lokality Ivančice „Rěna“ (1824 – 1931).

Obr. 17: 3D model lokality Ivančice „Rěna“ (současný stav). Geoportál CENIA. Pohled od S.

Modely výšinné lokality Jaroměřice nad Rokytnou

výšinná lokalita na ostrožně

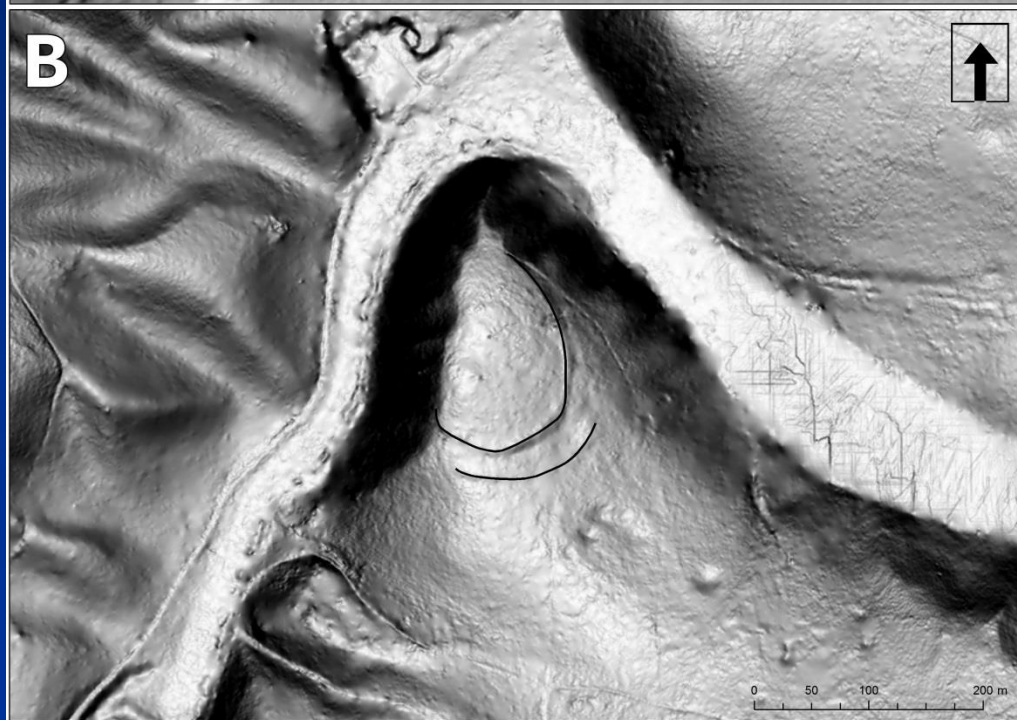
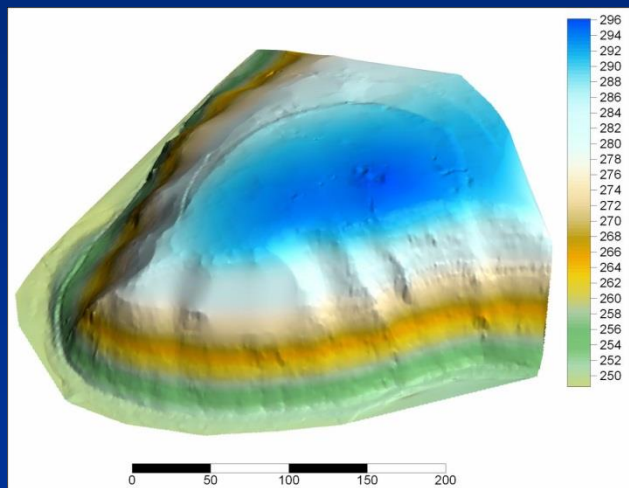

Obr. 20: Digitální model reliéfu lokality Jaroměřice nad Rokytnou „Hradisko“.

Obr. 21: 3D model lokality Jaroměřice nad Rokytnou „Hradisko“ (současný stav). Geoportál CENIA. Pohled od Z.

Starý zámek u Suchohrdel

Pravěká a raně středověká ohrazení

Doporučená literatura

- ČIŽMÁŘ, M. 2004: Encyklopedie hradišť na Moravě a ve Slezsku. Brno.
- DOHNAL, V. 1984: Povrchové sběry na hradiscích kultury lužických popelnicových polí na Moravě, Přehled výzkumů 1982, 29-30.
- HRUBÝ, P. 1998: Výšinné lokality pozdní doby halštatské a časně doby laténské v jižních Čechách, Zprávy České společnosti archeologické – Supplément 34, Praha.
- NEKVASIL, J. 1982: Bemerkungen zu den Burgwällen der Lausitzer Kultur in Mähren. In: Beiträge zum bronzezeitlichen burgenbau in Mitteleuropa. Berlin-Nitra, 311-330.
- PARMA, D. 2007: Výšinné lokality mladšího pravěku na jihovýchodní Moravě – současný stav, Pravěk 17/2007, 99 – 114.
- PROCHÁZKA, R. 2009: Vývoj opevňovací techniky na Moravě a v českém Slezsku v raném středověku, Spisy AÚ AV ČR Brno 38. Brno.
- SMRŽ, Z. 1992: Späthallstattzeitliche Burgwälle und Höhensiedlungen in Nordwestböhmen, Památky archeologické 83, 88-104.
- SMRŽ, Z. 1995: Höhenlokalitäten der Knovízer Kultur in NW-Böhmen, Památky archeologické 86, 38-80.

Mohyly a mohylníky

- navršený kruhový pahorek, výjimečně oválný – KNP
- použití místního materiálu! – zánik hlinitých mohyl rychlejší
- největší mohylou je Žuráň – mauzoleum z DSN, které dosahuje průměru 65 m
- běžná velikost mohyl v dnešním terénu je několik metrů, výška od nenápadného několika cm zvýšení po 2 m
- výjimečně kolem raně středověkých mohyl může být patrný žlábek
- zpravidla se nenacházejí osamoceně → vytvářejí mohylníky
- pravěké mohylníky tvoří zpravidla spíše shluky, mohylníky raného středověku mohou tvořit i řady
- počet rozpoznaných mohyl se může zvýšit při opakovaném průzkumu, nebo přesným topografickým zaměřením
- ty dobře viditelné bývají často porušeny starými amatérskými výzkumy

kde?

- mohylníky bývají na dříve dobře viditelných místech v krajině (vrcholky kopců, terasy)
- sekundární ukazatel - mohylová pohřebiště sloužila jako orientační bod, často se vyskytují v blízkosti mladších cest
- v současnosti dochovány zpravidla v lesním porostu

Mohyly

Tvořihrázský les
v předpolí hradiska „Starý zámek“

Erš, Tursko

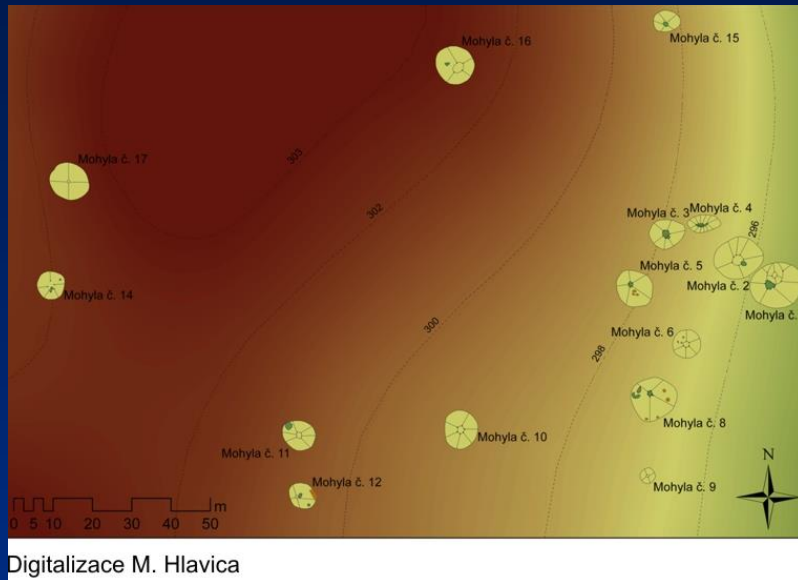
raný středověk

obr. dokumentace převzata z webu

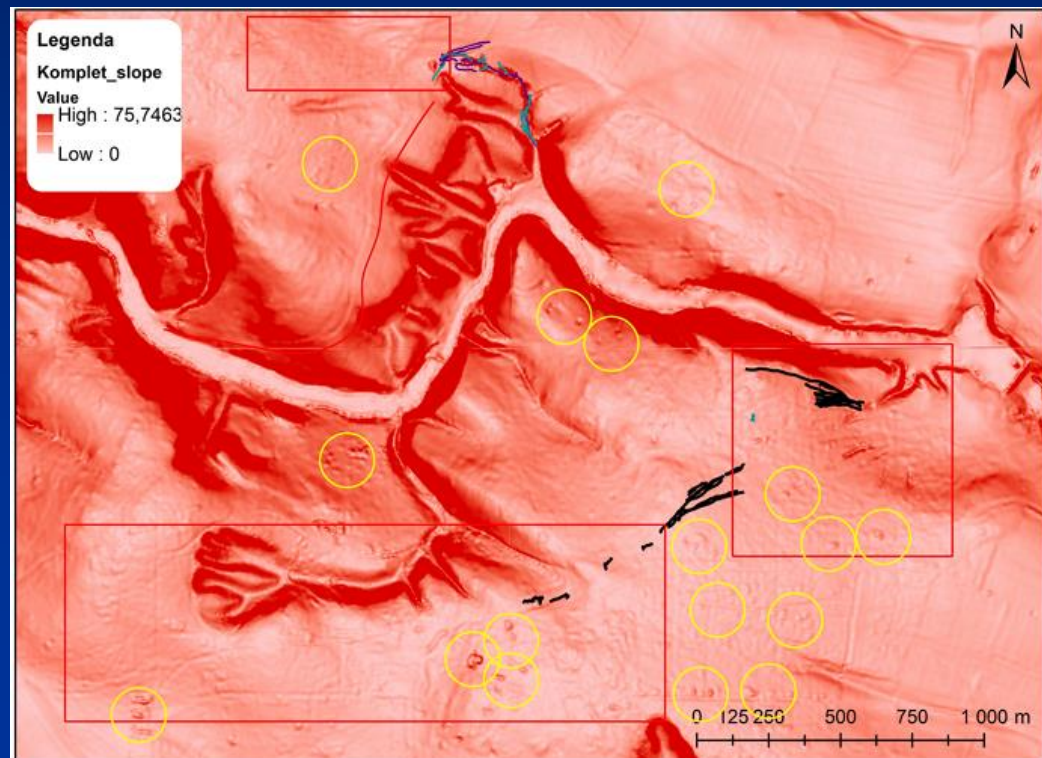

Mohylník Tvořihrázský les „Nad Přehradou“

Zjištěno v terénu se zaměřením .

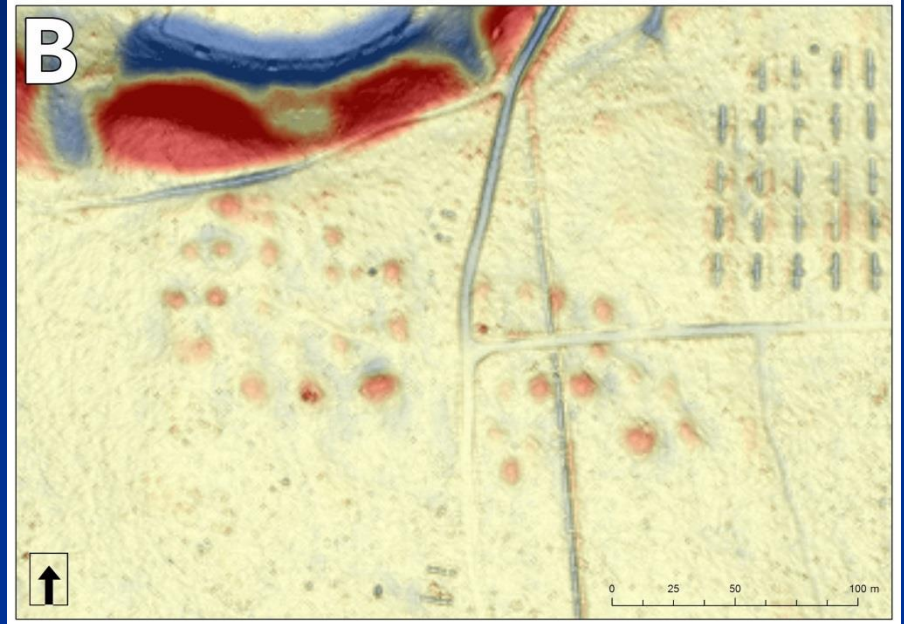
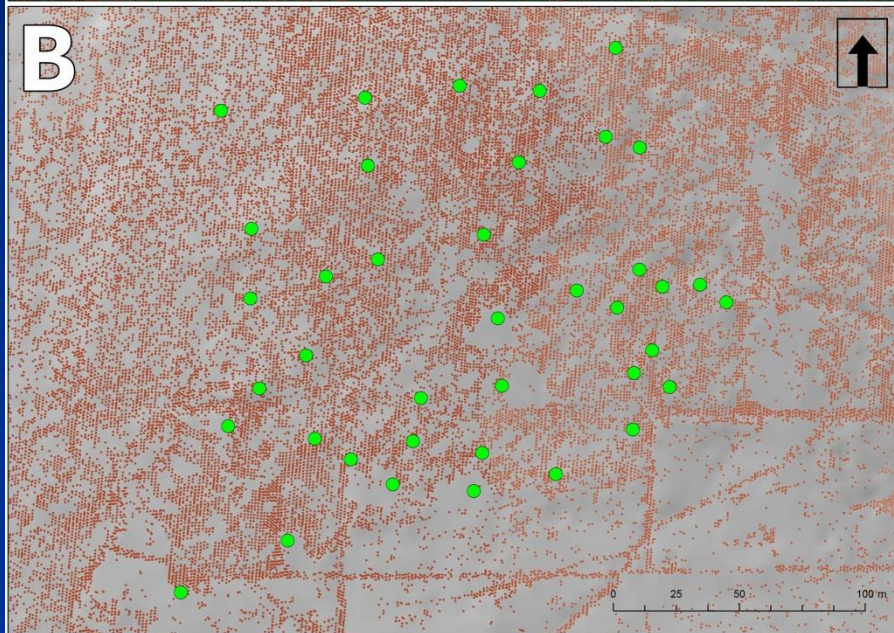

Hillshade model na základě lidarového měření 5. generace.

Digitalizace R. Bíško.

MACHOVÁ, B. – ŠABATOVÁ, K. – MILO, P. a kol. (R. Bíško, T. Tencer) 2016: Identifikace a dokumentace jako základ památkové ochrany pravěkých nadzemních struktur. Certifikovaná metodika. Brno.

Doklady rýžování

- rýžování je povrchová dobývka, tedy získávání volného kovu promýváním rozsypových ložisek
- haldy prorýžovaného materiálu, charakteristické pro tento způsob těžby se nazývají sejpy
- sejpy lemují zpravidla vodní toky

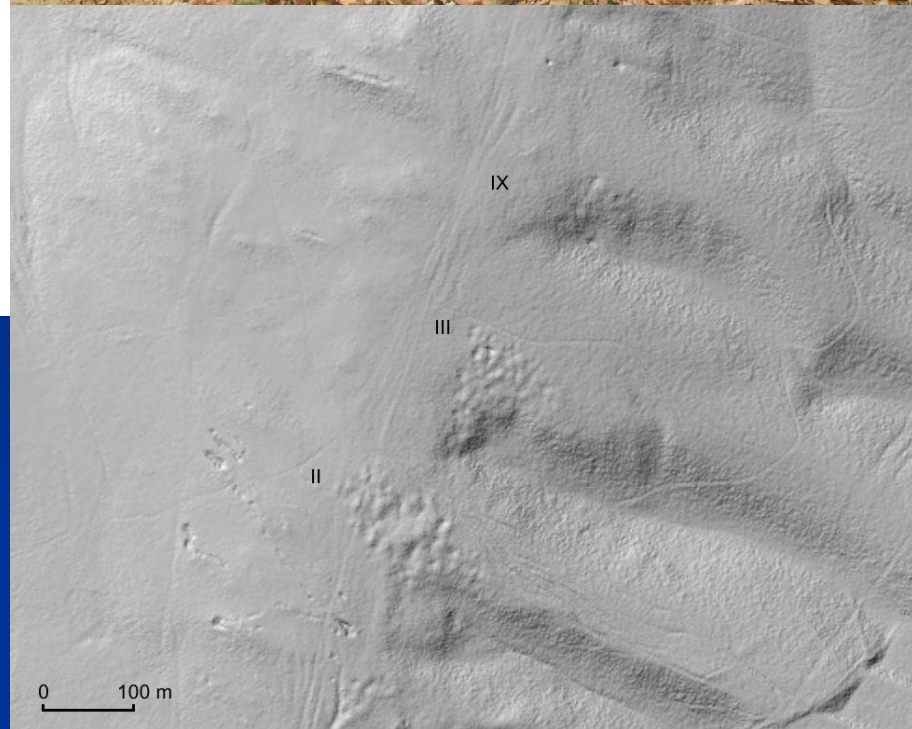
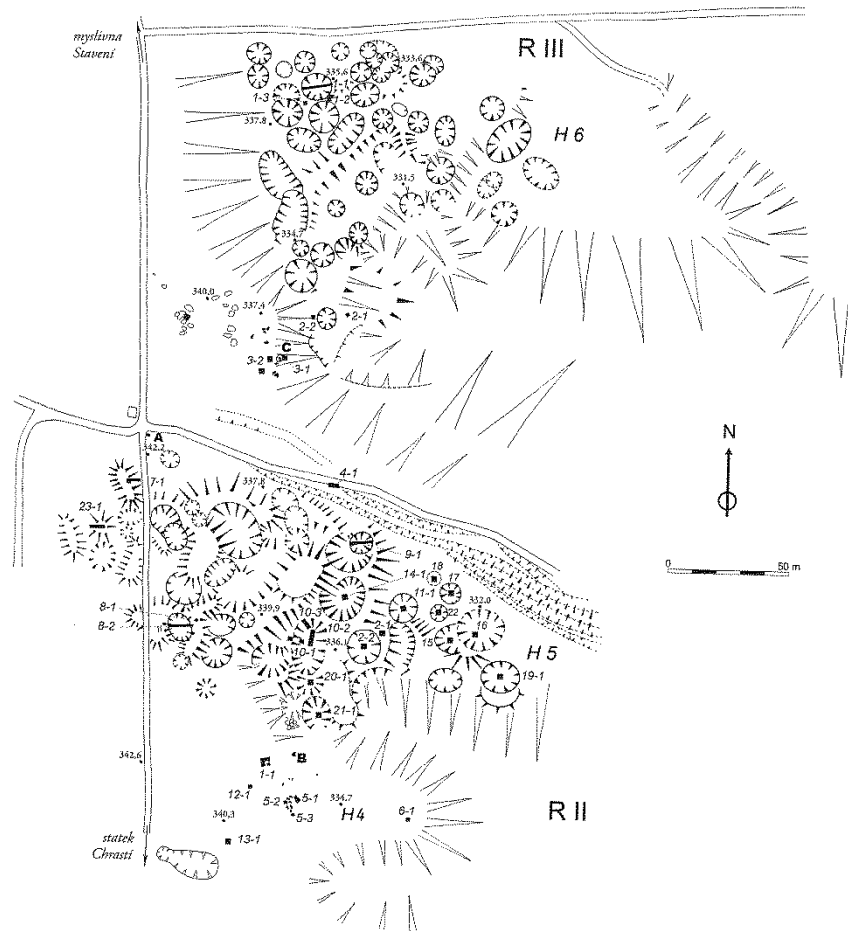
Kvilda foto P. Hrubý

Boží dar

obr. dokumentace převzata z webu

Pravěké těžební areály

- výzkum zaniklých těžebních areálů, průkopníkem tohoto oboru u nás je zejména Jaroslav Kudrnáč (1983)
- KUDRNÁČ, J. 1983: Přehled archeologického zkoumání památek po těžbě zlata v jižních Čechách 1972-1982, Archeologické výzkumy v jižních Čechách, 7-15.
- jednoznačné terénní doklady těžby rud v pravěku u nás nejsou, překryty mladší těžbou
- unikátní jsou reliкty pravěké těžby rohovce v oblasti Krumlovského lesa, zjištěné v 70. a prozkoumané v 90. a 00 letech (Oliva – Neruda – Přichystal 1999)
- OLIVA, M. – NERUDA, P. – PŘICHYSTAL, A. 1999: Paradoxy těžby a distribuce rohovce z Krumlovského lesa, Památky archeologické 90, 229-318.
- OLIVA, M. 2011: Pravěké hornictví v Krumlovském lese - Prehistoric mining in the Krumlovsky les (Southern Moravia). Brno.

OLIVA, M. 2011: Pravěké hornictví v Krumlovském lese - Prehistoric mining in the Krumlovsky les (Southern Moravia). Brno.

MACHOVÁ, B. – ŠABATOVÁ, K. – MILO, P. a kol. (R. Bíško, T. Tencer) 2016: Identifikace a dokumentace jako základ památkové ochrany pravěkých nadzemních struktur. Certifikovaná metodika. Brno.

- Těžební pole v zalesněných oblastech
- Polní meze (středověké plužiny)
- Doklady těžby v zatravněných oblastech
- Pozůstatky těžby dřeva (haldy větví)
- Velké těžební jámy

MACHOVÁ, B. – ŠABATOVÁ, K. –MILO, P. a kol. (R. Bíško, T. Tencer) 2016:
 Identifikace a dokumentace jako základ památkové ochrany pravěkých nadzemních
 struktur. Certifikovaná metodika. Brno.

Těžba mědi

Středověká sídla

Areál	Objekt	Popis
Zaniklá středověká ves	Usedlost	Shluk objektů (obytné a hospodářské budovy, studna)
	Rybník	Hráz
	Mlýn	Skupina objektů v souvislosti s vodním tokem
Rezidenční sídla	Panský dvůr	Zbytky mohutnější, členitější architektury, někdy ve strategické poloze, často v blízkosti vsi
	Tvrz	
	Hrad	
Zaniklé plužiny	Mezní pás	Liniový valový, nebo schodovitý, hlinitý nebo kamenitý útvar rozčleňující plužinu
	Záhon	Konvexní, liniový útvar
	Terasa	Umělá schodovitá úprava svahu

Zaniklá středověká ves

- vesnice složena z usedlostí (shluky objektů), z nich rozpoznatelné prospekci nejlépe kamenné konstrukce (vyvýšeniny)
- dřevěné konstrukce pozitivní reliéf nevytvářejí (vklesliny)

Pfafenschlag

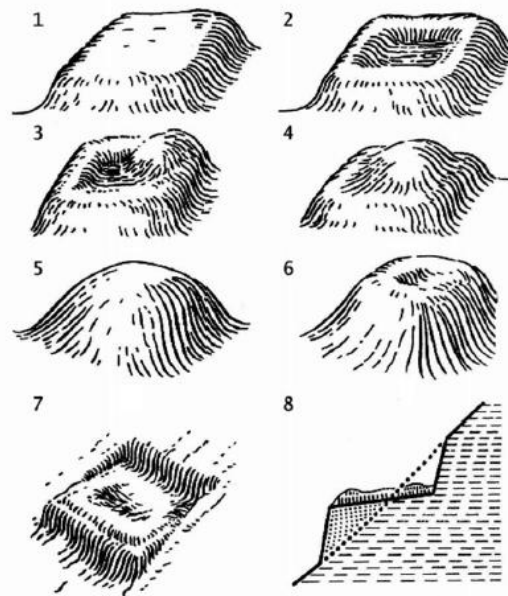
obr. dokumentace převzata z webu

- indikovat zaniklou ves mohou znaky v extravilánu:
- plužiny (viz dále)
- úpravy vodního toku jako náhon (případně i s budovou mlýna, pily) , hráz – rybník (může existovat dodnes!)
- úvozy (zejména jejich sbíhání), kamenolom
- blízká přítomnost panského sídla
- reziduální zástavba – novověký velkostatek aj.

Stančice

Digitalizace J. Mazáčková
<http://www.phil.muni.cz/whvk/home/vesnice>

Relikty domů

čtyřúhelníkové

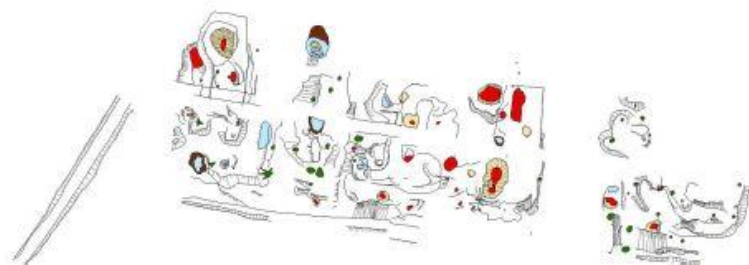
1. s plošinou
2. s vkleslinou
3. s vkleslinou a vyvýšeninou
4. s centrální konvexitou

kupovitý relikt

5. s konvexitou
6. s centrální vkleslinou
- 7.-8. relikt ve svahu

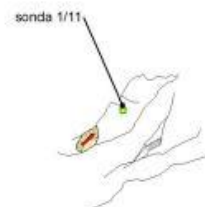
obr. 28: relikty domů podle E. Černého (1973, obr. 3)

Stančice

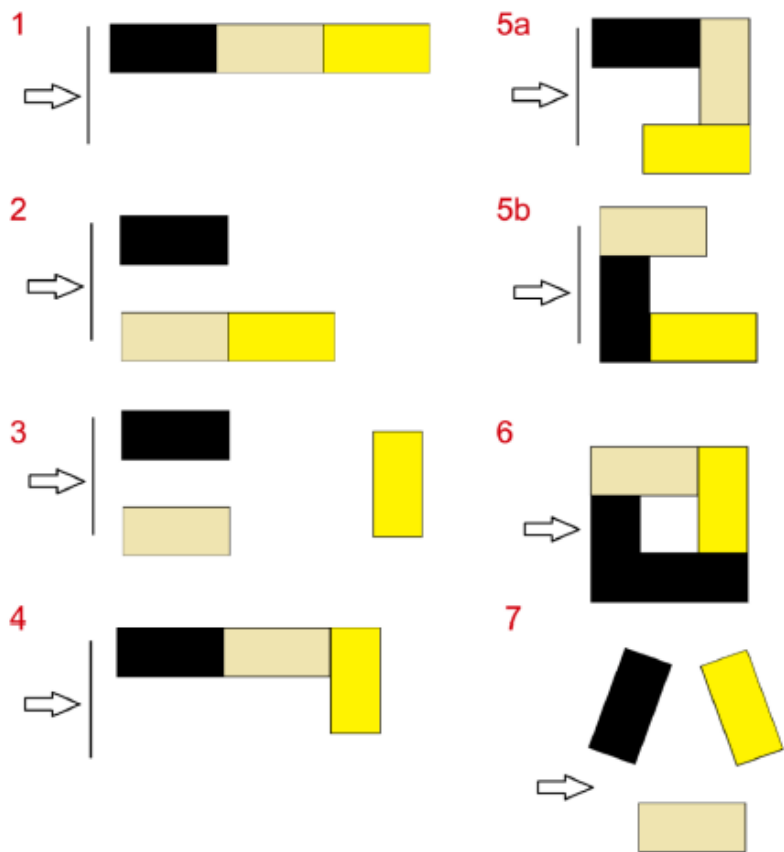
Legenda

- sonda 1/11
- litie
- spádnice
- obj_konkávni_DL
- obj_konkávni_HL
- zdrojlo
- obj_konvexni_DL
- strom_parez
- kámen

SV – část zaniklé vsi Stančice

obr. 52: 1. jednostranná usedlost, 2. párový nebo paralelní dvůr, 3. párový dvůr se stodolou v humnech, 4. dvoustranná usedlost (háková), 5. trojstranná (podkovovitá) usedlost – a. štítová strana do návsi, b. okapová strana do návsi, 6. uzavřený dvůr (čtyřstranná usedlost), 7. usedlost rozptýlená, hromadný dvůr. Černě – světnice – jizba, běžově – síň, žlutě – komora, popř. stodola, chlév (zpracování autoři)

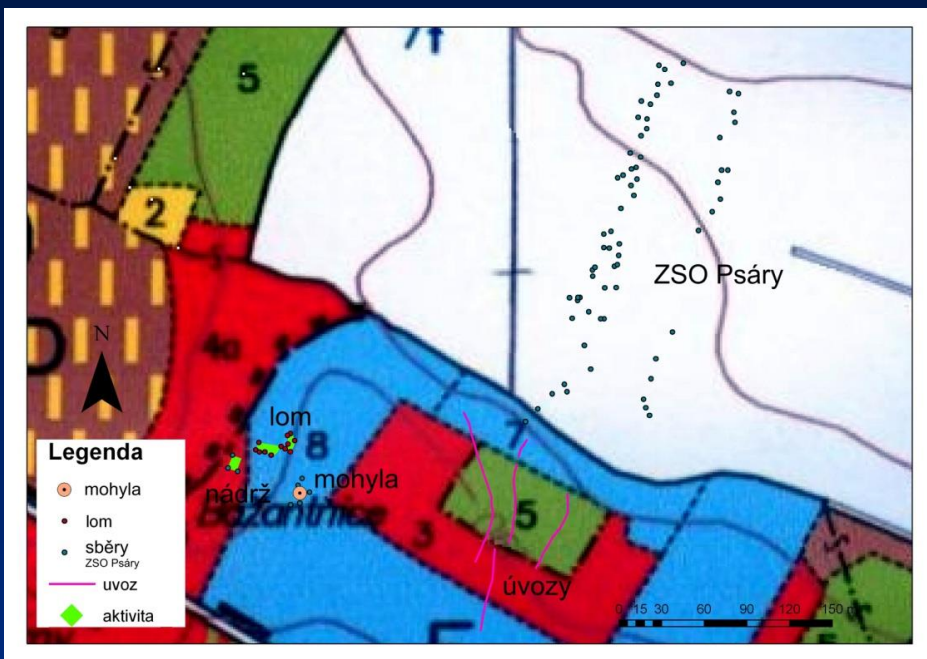

obr. 54: ZSV Stančice, relikv tříprstorového domu (foto autoři)

obr. 55: ZSV Střenčí: antropogenní relikv, reprezentovaný uměle navršenou terasou s usedlostí (foto a zpracování: autoři)

Zázemí středověké vsi

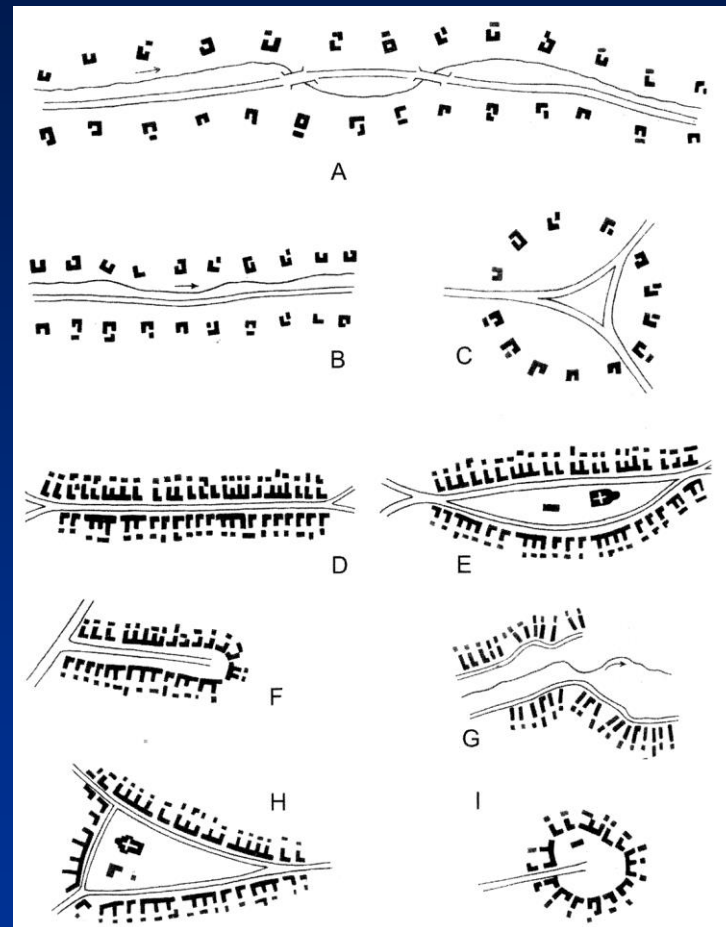

Stará rybníční hráz

Půdorysná schémata vesnic

je možné zmapovat pomocí povrchové prospekce – zejména návaznost plužin

Obr. 7.9b. Půdorysná schémata středověkých vesnic. A: Lesní lánová ves; B: krátká dvojřadá lesní lánová ves; C: lesní lánová návěsní ves; D: silniční ves; E: silniční návěsní ves; F: ulicovka; G: ves s řádkovým půdorysem; H: návěsovka; I: okrouhlice. Podle: Černý 1973. – Fig. 7.9b. Schematic plans of medieval villages. After: Černý 1973.

Rezidenční sídla

- tvrz v zázemí vsi
- fortifikací zpravidla příkop a val

Dobříš - tvrziště

dokumentace převzata z webu

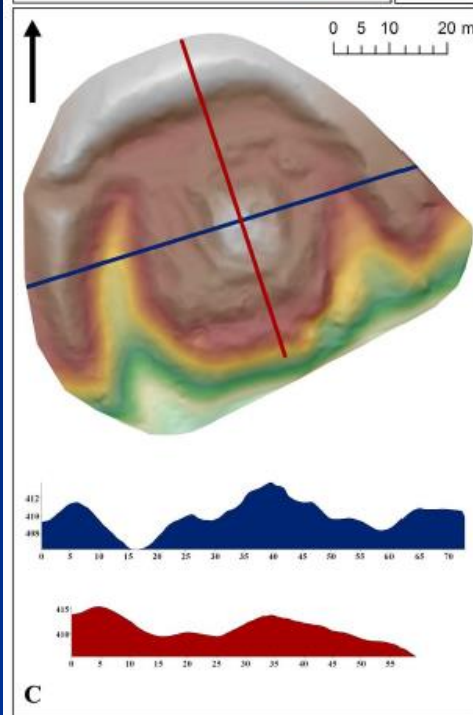
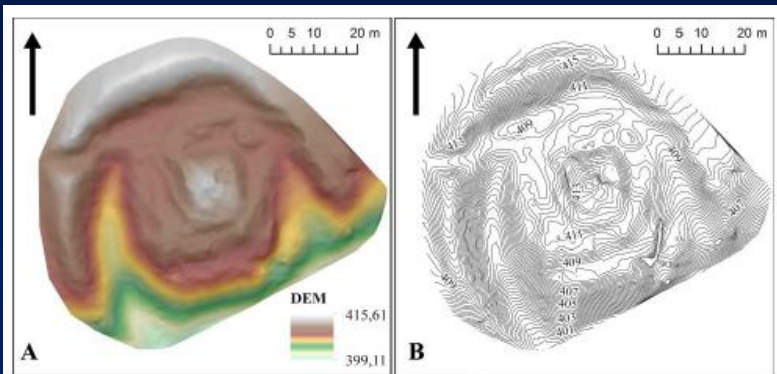

Orlovice - pravěké hradisko s relikty johanitského hradu

obr. použit z kalendáře ÚAPP Brno 2003

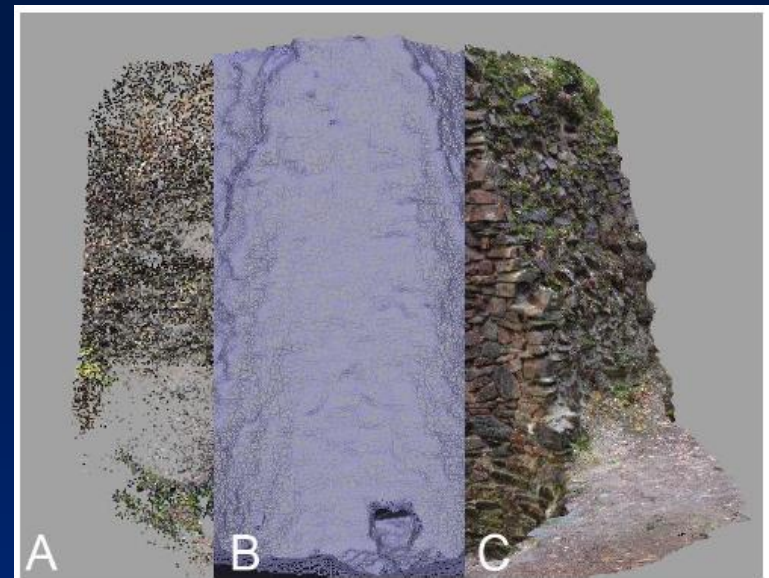
- hrad není prostorově vázán na ves
- strategické polohy

Dokumentace feudálních sídel

Plošné geodetické
zaměrování terénu

Obr. 30: Příklady běžných výstupů z geodetického zaměření lokality Vojslavice (okr. Pelhřimov). A: Digitální model terénu podložený mapou svažitosti terénu (slope) a vícenásobným stínovaným reliéfem (multi-directional hillshade). Na výsledném modelu

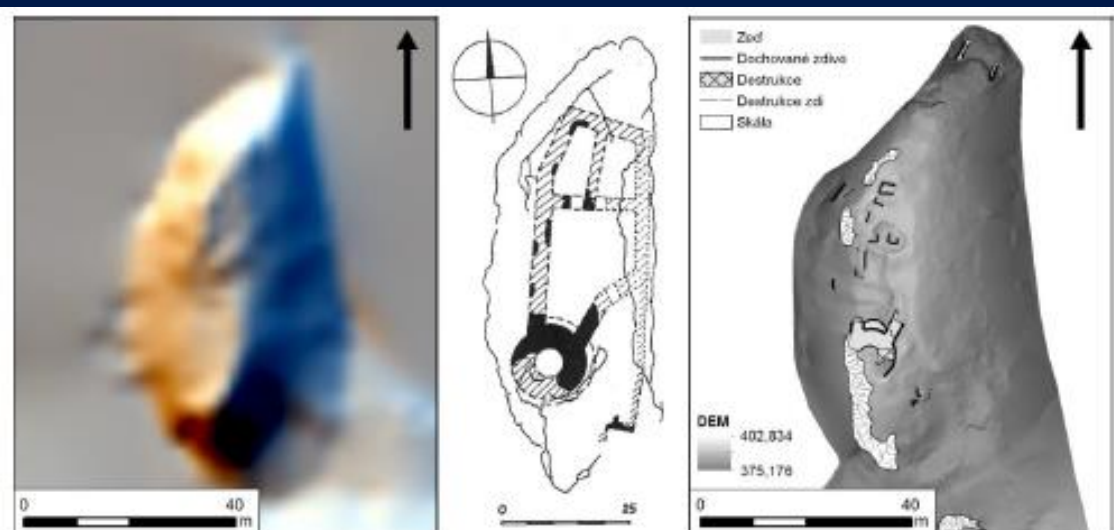

Obr. 38: Tři vrstvy 3D modelu. A: Mračno bodů (point cloud) B: Drátěný 3D model (wireframe mesh) C: Texturou potažený 3D model (textured mesh). Fragment jádra věže na Aueršperku (autor: V. Nosek).

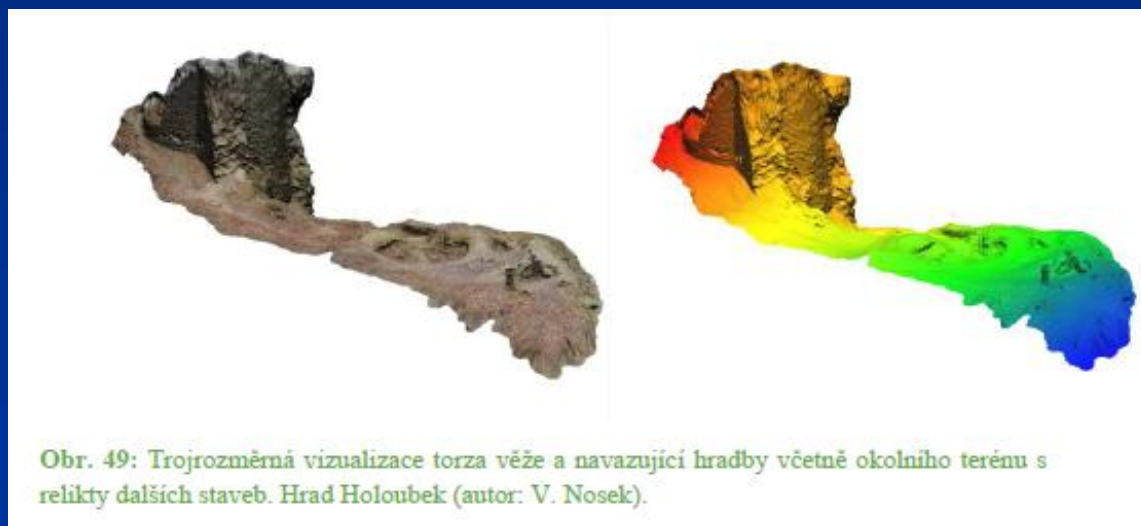

Obr. 40: Referenční body lokalizované na povrchu 3D modelu. Vnitřní stěna paláce hradu Dalečín (autor: V. Nosek).

Dokumentace feudálních sídel Hrad Holoubek

Obr. 31: Holoubek. Vlevo – multidirekční hillshade vytvořen z předplacených dat DRM5G od ČÚZK (autor: M. Prišřáková). Uprostřed – půdorysný plán vytvořen M. Plačkem (Plaček 2001, 224). Vpravo – DMR s vyznačenými zachovalými strukturami, částmi stěn a skal, vytvořený podrobným geodetickým zaměřením lokality (autoři plánu: M. Prišřáková a J. Šimík).

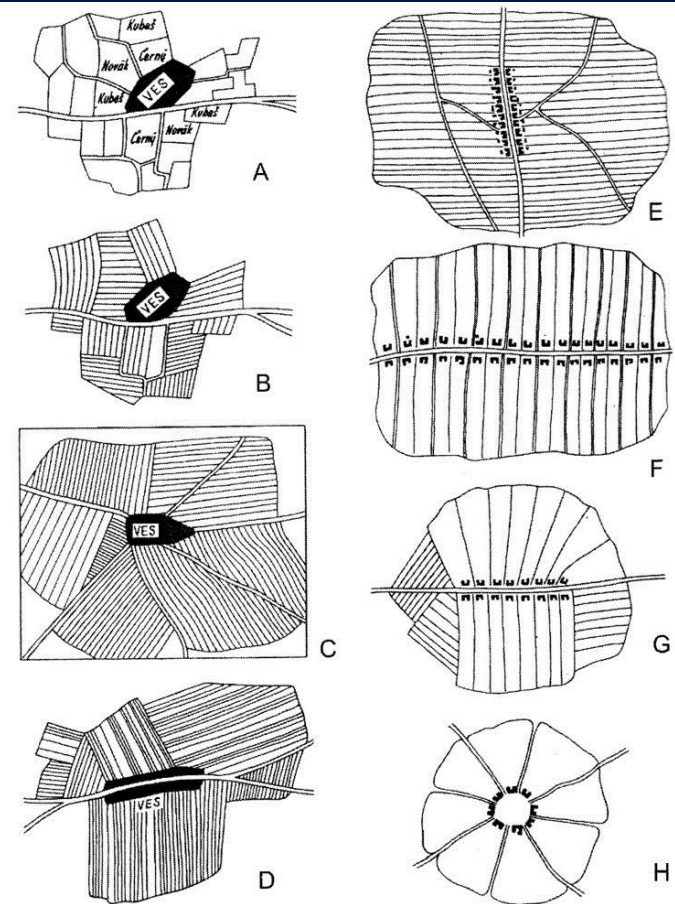

Obr. 49: Trojrozměrná vizualizace torza věže a navazující hradby včetně okolního terénu s relikty dalších staveb. Hrad Holoubek (autor: V. Nosek).

Středověká plužina

- PLUŽINY jsou nedílnou součástí extravilánu vsí,
- charakterizují hospodářské zázemí
- v naší krajině systémy plužin vzniklé ve vrcholném středověku, které jsou děleny do parcel mezními pásy
- mezní pásy jsou prvkem nejvýrazněji sledovatelným při terénní prospekci
- mezní pásy
  - valu (na rovině nebo mírném svahu),
  - schodu či terasy (na svahu)
  - často jsou kamenité a ve volné krajině mohou být zarostlé křovinami
- snos je označován hromada nebo i pás kamenů odstraňovaných z orané plochy pole (může být součástí mezního pásu)

Obr. 7.14a. Půdorysná schémata středověkých plužin. A: Úseková plužina; B: plužina dělených úseků; C: traťová plužina; D: nepravá traťová plužina; E: délková plužina; F: záhumenicová plužina lesní lánové vsi; G: záhumenicová plužina klínová (severní část) a pásová (jižní část) s třemi přidanými tratěmi u krátké dvojřadě lesní lánové vsi; H: paprscitě záhumenková plužina u lesní návěsní vsi. Podle: Černý 1973. – Fig. 7.14a. Types of the medieval field systems in the Czech Republic. After Černý 1973.

- plužiny mohou indikovat zaniklou ves, ale např. tzv. záhumenicové plužiny jsou součástí i dosud žijících vsí
- mapování středověkých plužin v regionu Dražanské vrchoviny se dlouhodobě věnoval významný archeolog-amatér, lékař Ervín Černý

Středověká vesnice a plužina

Doporučená literatura

- ČERNÝ, E. 1992: Výsledky výzkumu zaniklých středověkých osad a jejich plužin. Historicko-geografická studie v regionu Dražanské vrchoviny. Brno.
- NEKUDA, R. – NEKUDA, V. 1997: Mstěnice 2. Zaniklá středověká ves. Dům a dvůr ve středověké vesnici. Brno.
NEKUDA, V. 1975: Pfaffenschlag. Zaniklá středověká ves u Slavonic. Brno.
NEKUDA, V. 1985: Mstěnice 1. Zaniklá středověká ves. Hrádek, tvrz, dvůr, předsunutá opevnění. Brno.
NEKUDA, V. 2000: Mstěnice 3. Zaniklá středověká ves u Hrotovic. Raně středověké sídliště. Brno.
- NEKUDA, V. 2007: Středověká vesnice na Moravě. Brno.
- SMETÁNKA, Z. 1974: K metodice povrchového výzkumu raně středověké vesnice, Památková péče 5, 297-303.
- SMETÁNKA, Z. - KLÁPŠTĚ, J. 1979: Geodeticko-topografický průzkum zaniklých středověkých osad, Archeologické rozhledy 31, 614-631.
- SMETÁNKA, Z. - ŠKABRADA, J. 1975: Třebonín na Čáslavsku v raném středověku (Povrchový průzkum), Archeologické rozhledy 27, 72-85.
- ŠIMANA, M. 1979: Provádění geodeticko-topografického průzkumu na zaniklých středověkých osadách, Archeologické rozhledy 31, 631-639.

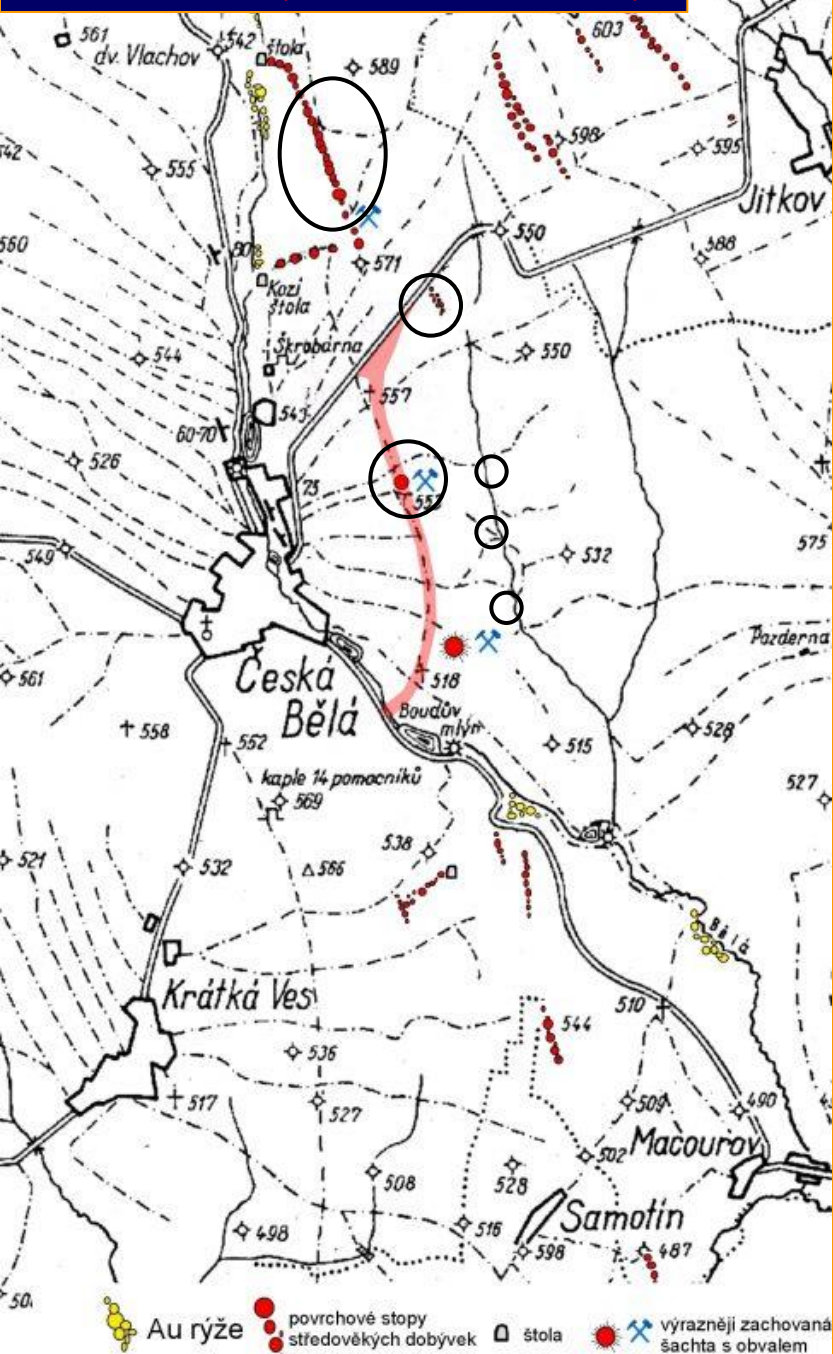
Těžba a zpracování surovin

Areál	Objekt	Popis
Těžba surovin	Lom	Větší vytěžený prostor
	Sejp	Halda prorýžovaného materiálu
	Kutací objekt	Rýha nebo jáma, souvisí s hledáním ložiska
	Šachtice (šachta), štola	Hlubší kolmý či šikmý vytěžený prostor umožňující přístup k hlubinnému ložisku
	Obval	Vkleslina šachtice a odval (vyházená hlušina)
	Dědičná štola	Štola zajišťující odvodnění hlubinného dolu
	Propadlina - pinka	Sníženina vzniklá propadem podpovrchových prostor
Zpracování surovin	Sklárna	Tavící pece, chladící pece, haldy
	Dehtařská pec	Kupovitý útvar, 2-4 m v průměru , s vnitřní kamennou konstrukcí
	Milíř	Okrouhlá plošina, někdy na okrajích zvýšená

v terénu sledovatelné zejména pozůstatky těžby

ČESKÁ BĚLÁ (OKR. HAVL. BROD)

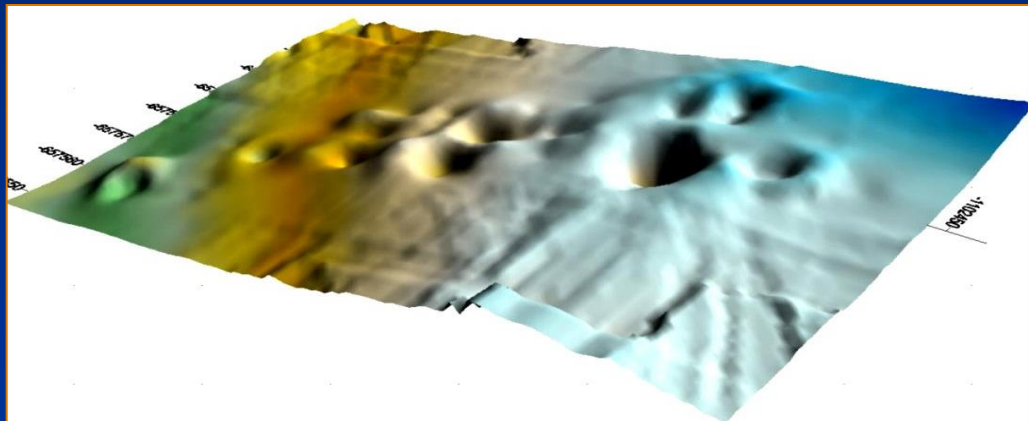

Výstavba obchvatu městyse 2008-2010.

Archeologický výzkum 2007 - 2008

Odkryt důlní a úpravnický areál, datovaný podle keramiky do 13.-14. stol.
Nalezeny těžní i průzkumné jámy, pozůstatky primární úpravy rud a relikty dřevohliněných staveb.

Šachetní pásmo zachyceno v minimální délce 65 m: pravděpodobně jedno důlní pole.

Petr Hrubý a Petr Hejhal (ARCHAIA Brno, prac. Jihlava)

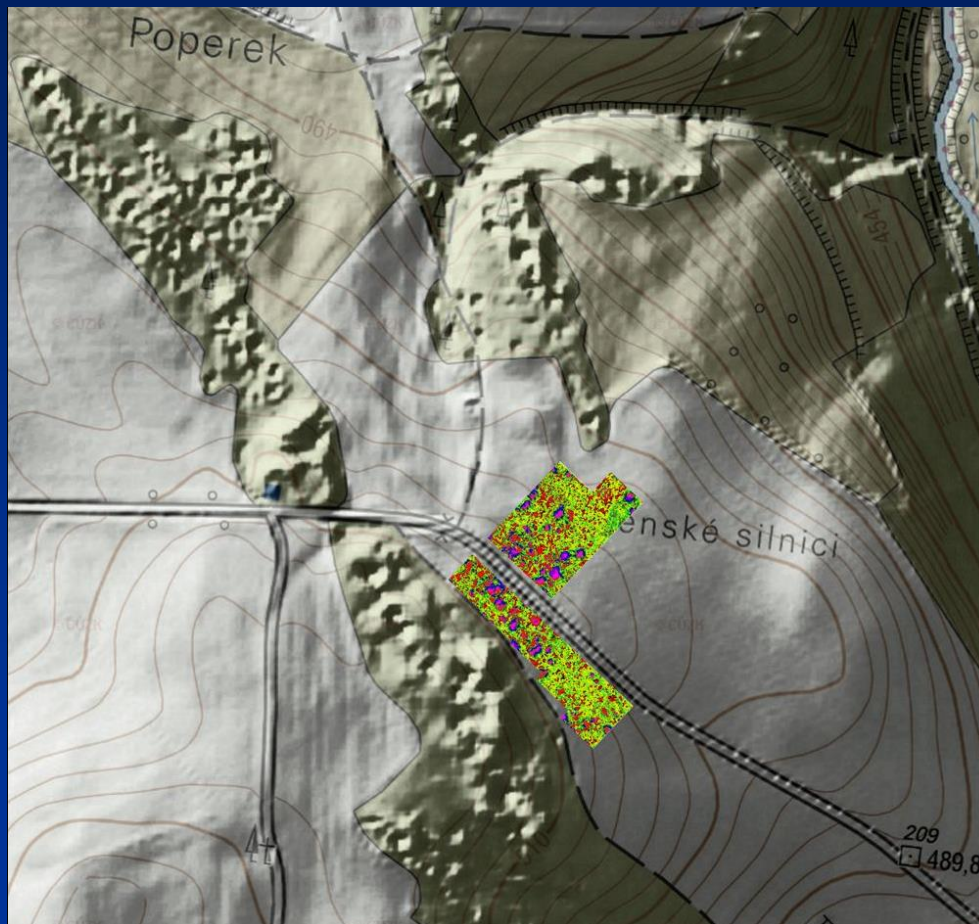
Pavel Rous (MVJ Havlíčkův Brod)

Karel Malý (MVJ Jihlava)

Petr Kočár a Libor Petr (ZIP Plzeň, ZČU Plzeň)

Literatura těžba a zpracování surovin

- HRUBÝ, P. 2011: Jihlava - Staré hory. Archeologický výzkum středověkého důlního, úpravnického a obytného areálu v letech 2002-2006. Příspěvek ke studiu středověkého rudného hornictví . Dissertationes brunenses pragensesque IX. Brno. <http://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/127590>
- HRUBÝ, P. a kol . (Malina, O. – Tomášek, M. – Večeřa, J.) 2016: Identifikace a dokumentace jako základ památkové ochrany předindustriálních montánních areálů. Certifikovaná metodika. Brno.

Vojenská zařízení a komunikace

Areál	Objekt	Popis
Vojenská zařízení	Středověké obléhací tábory	Větší útvary s valy a příkopy
	Novověké polní opevnění	Otevřené i uzavřené

Obr. 13
Obléhání hradeb pomocí stroje (trebuchet)

A1: Guinevra bráněna rytíři ve věži (kolem 1316). *La Mort le Roi Artus*; British Library 015945; Add. 10294, f.81v. (<http://www.imagesonline.bl.uk/results.asp?image=015945&imagex=135&searchnum=0012>)

A2: Vojáci s obléhacím strojem navrženým bratry Poly (po 1333). *Li Livres du Grant Caam* nebo *Cestování Marka Pola*; British Library 024726; Royal 19 D. I, f. 111. (<http://www.imagesonline.bl.uk/results.asp?image=024726&imagex=20&searchnum=0006>)

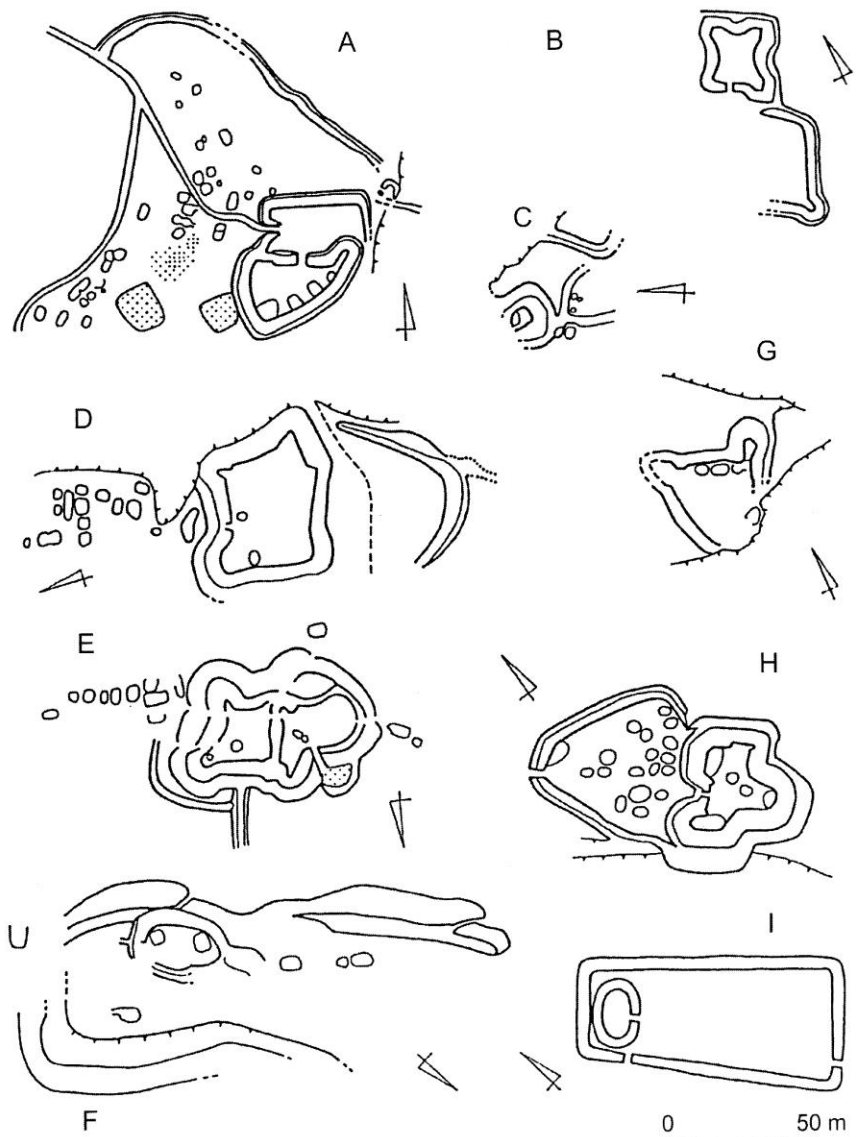
B1-4: Využití terénní konfigurace při obléhání (podle Schmidtchen 1979, 49-52).

Krejsová, J. K obléhání českých a moravských měst ve středověku. *Forum urbes medii aevi* 5, Brno, 312-335.

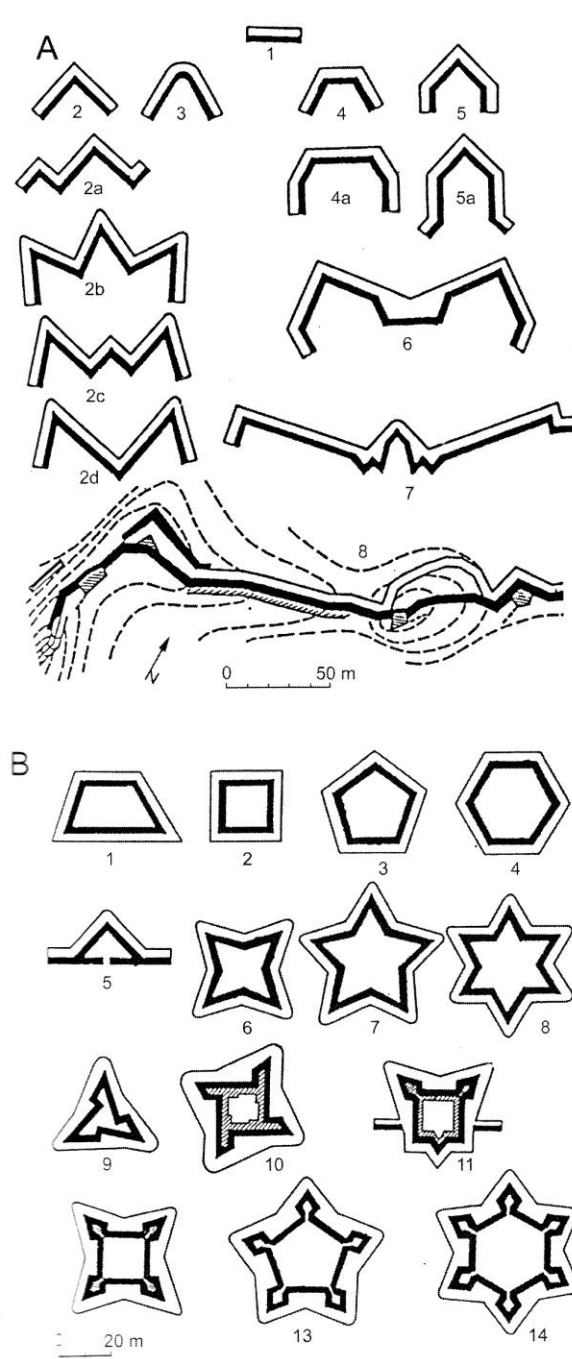
Vojenská zařízení a komunikace

Doporučená literatura

- Krejsová, J. K obléhání českých a moravských měst ve středověku. *Forum urbes medii aevi* 5, Brno, 312-335.
- Matoušek, V. 2005: Bitva u Třebele v roce 1647 - obraz a realita. Příspěvek ke studiu vedut v díle *Theatrum Europaeum*, *Historická geografie*, 249 - 280.
- Matoušek, V. 2005: Několik poznámek k archeologickým metodám studia novověké krajiny, *Historická geografie*, 410 – 420.
- Matoušek, V. 2006: Building a Model of a Field Fortification of the "Thirty Years War" near Olbramov, Czech Republic. In: T. Pollard - I. Banks (eds.), *Past Tense. Studies in the Archaeology of Conflict*, Leiden - Boston, 115-132.
- Matoušek, V. 2006: Třebel - Obraz krajiny s bitvou. Praha.

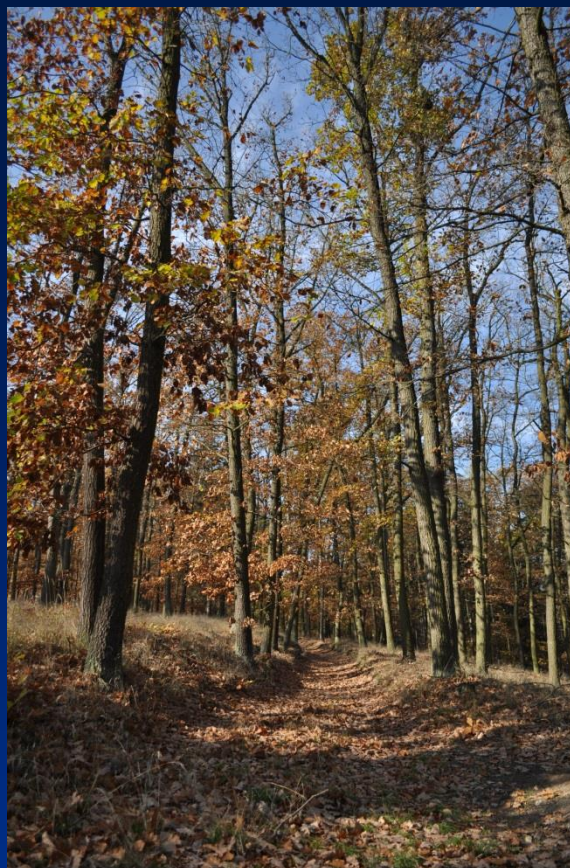

Obr. 7.18. Části komplexů středověkých obléhacích prací se stanovišti velitele. A: Zbořený Kostelec (k. ú. Týnec n. Sázavou, okr. Benešov); B: Sion (k. ú. Chlístovice, okr. Kutná Hora); C–E: Konopiště (okr. Benešov); F: Český Šternberk (okr. Benešov); G–H: Cornštejn; I: Stará Dubá (k. ú. Přestavky, okr. Benešov). Podle: Meduna 1994, 247, obr. 5. – Fig. 7.18. Parts of medieval siege works with a command post. A: Zbořený Kostelec (Týnec nad Sázavou cadaster, Benešov district); B: Sion (Chlístovice cadaster, Kutná Hora district); C–E: Konopiště (Benešov district); F: Český Šternberk (Benešov district); G–H: Cornštejn; I: Stará Dubá (Přestavky cadaster, Benešov district). After Meduna 1994.

Obr. 7.19. Schéma opevňovacích prací barokních a mladších fortifikací. A. Otevřené. 1: přímá linie, 2: redan (2a–d: varianty variací forem), 3: redan s oblým čelem, 4: redan s plochým čelem, 5: luneta, 6: rohy tvořené bastiony, 7–8: zapojení bastionu do fortifikace. B. Uzavřené. Typ reduta a jeho formy kombinované s bastiony. Různé lokality. Podle: Meduna 1991, 77–79, Tab. 1–2. – Fig. 7.19. Defensive fortifications of the Baroque and later periods. A. Open fortifications. 1: Straight line, 2: redan, 3: redan with rounded face, 4: redan with flat front, 5: lunette, 6: corners formed by bastions, 7–8: the connection of bastions to the fortification system. B. Closed fortifications. The redoubt and its combinations with bastions. Various sites. After Meduna 1991.

Staré a zaniklé stezky

historická cesta (trasa) - ve smyslu dálkové trasy spojující lokality či sídelní regiony již v historickém období

stará cesta - cesta která byla užívaná již v minulosti, ale dnes neexistuje, je nepoužívaná

Dokumentace ÚAM

MACHOVÁ, B. – ŠABATOVÁ, K. –MILO, P. a kol. (R. Bíško, T. Tencer) 2016: Identifikace a dokumentace jako základ památkové ochrany pravěkých nadzemních struktur. Certifikovaná metodika. Brno.

Areál	Objekt	Popis
Komunikace	Cesta	úvozy, terasy

Staré a zaniklé stezky

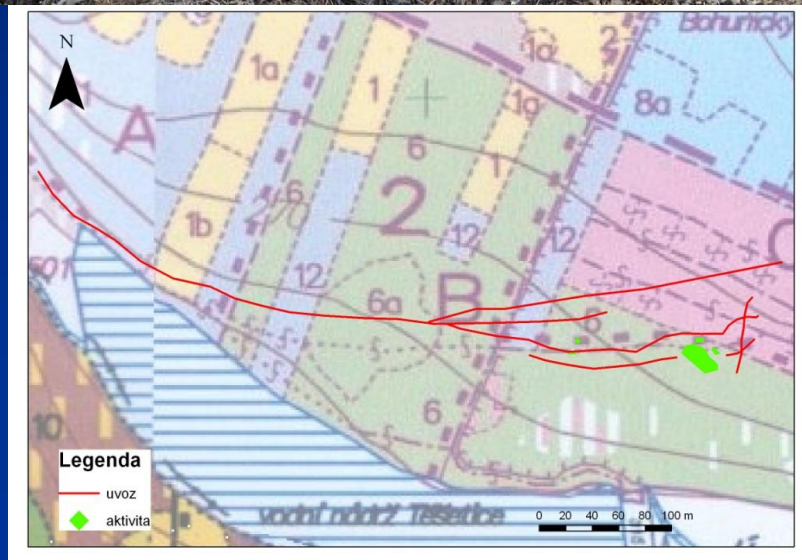
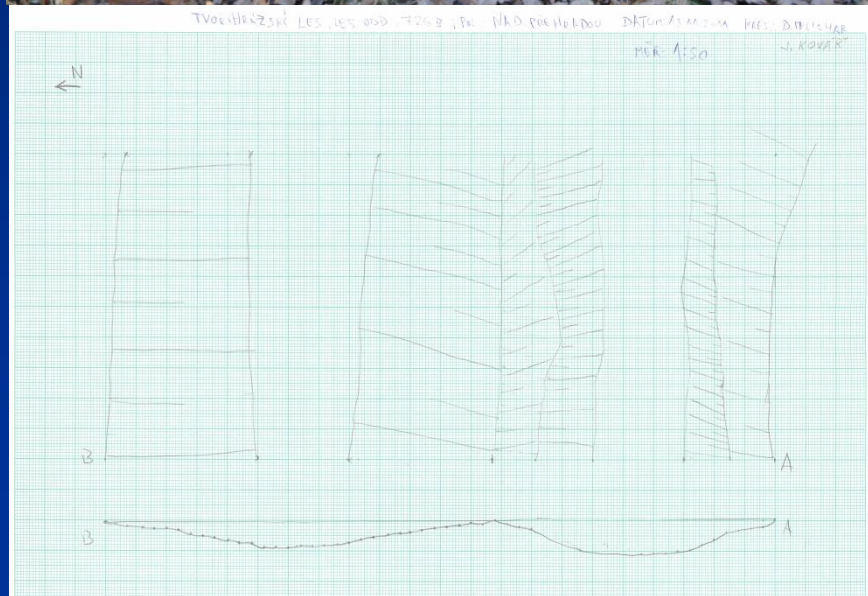
- dálkové trasy
- místní spojnice

- sledovatelnost komunikací je závislá na podobě terénu
- úvoz (holweg) – původní vozová cesta zahlubující se do terénu, charakteristický je mísovitý nebo neckovitý profil
- sbíhání úvozů může signalizovat zaniklé osídlení
- velmi omezená možnost datování
- v Rakousku nově uvažována souvislost současné podoby silniční sítě s halštatskými centry

Doporučená literatura

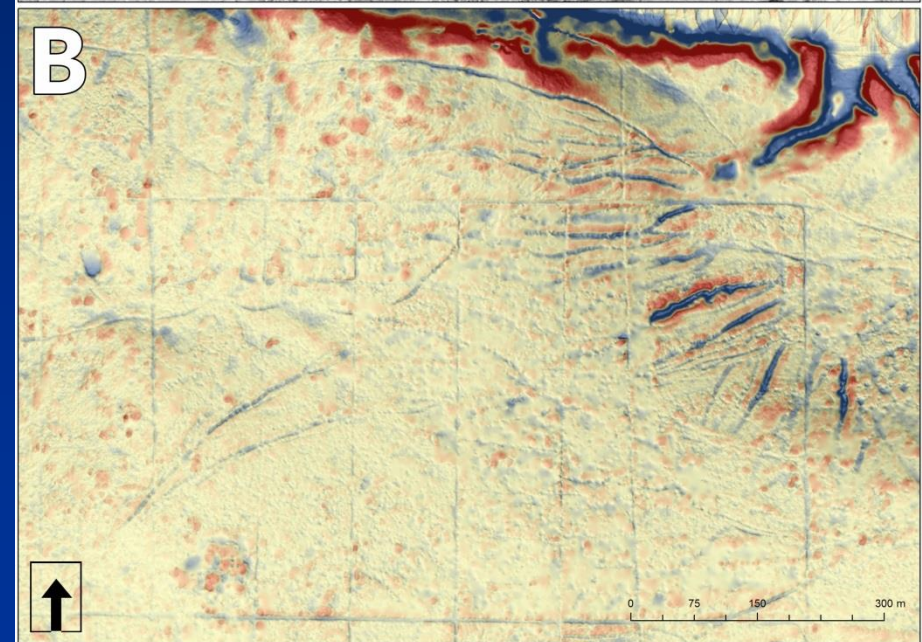
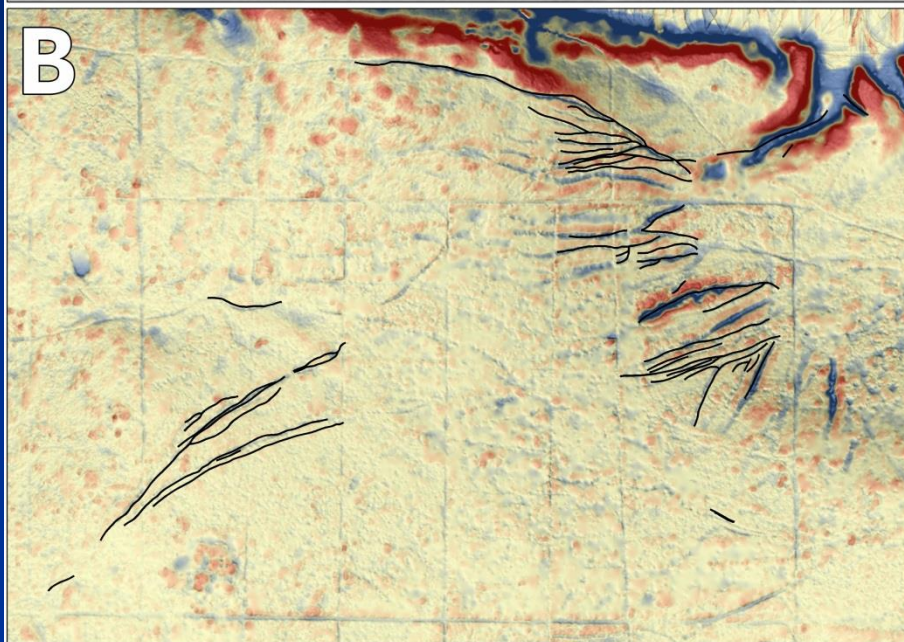
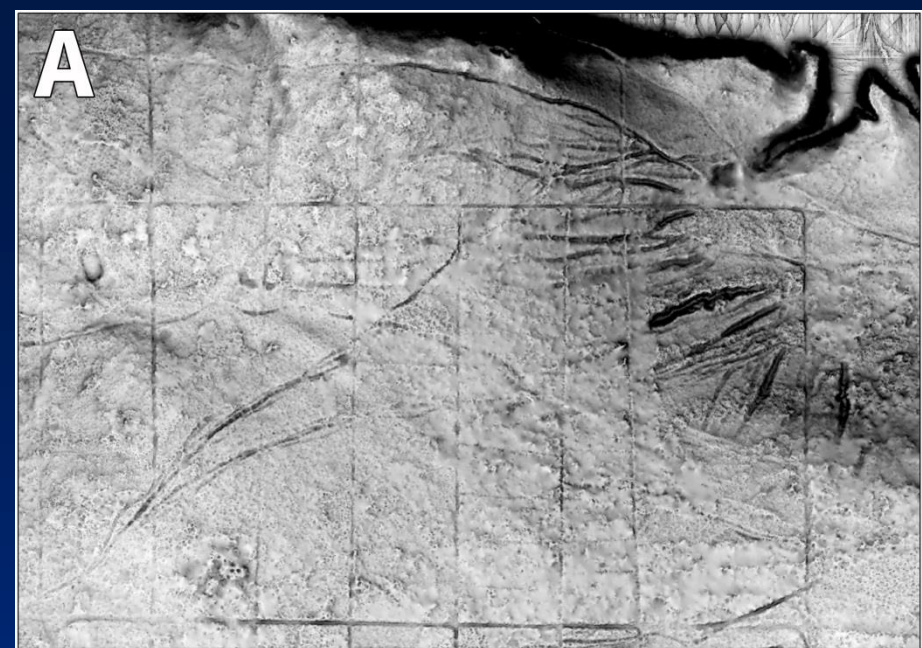
- BOLINA, P. – KLIMEK, T. 2007: Úsek dálkové komunikace na Kosmově hoře Osek (Povrchový průzkum zaniklých cest v trati „Humenská“ na k. ú. Jíloviště, okr. Praha-západ, Archeologické rozhledy 59/1, 103-115.
- KUBŮ, F. – ZAVŘEL, P. 2001: Der goldene Steig. Historische und archäologische Erforschung eines bedeutenden mittelalterlichen Handelsweges. 1. Die Strecke Prachatitz – Staatsgrenze – Passau. Vimperk. (Česky 2007a, b, 2009).
- MARTÍNEK, J. - LÉTAL, A. - MIŘIJOVSKÝ, J. - ŠLÉZAR, P. - VÍCH, D. - KALÁBEK, M. 2013: Moderní metody identifikace a popisu historických cest. Metodická příručka. Brno. /<http://www.nusl.cz/ntk/nusl-204334/>.
- VELÍMSKÝ, T. 1992: Studium středověkých cest a problematika vývoje osídlení levobřežní části oblasti labských pískovců, Archeologia Historica 17, 349-364.

Staré a zaniklé cesty

Rozdělování úvozů, areál Kyjovického lesa, vizualizace K. Šabatová

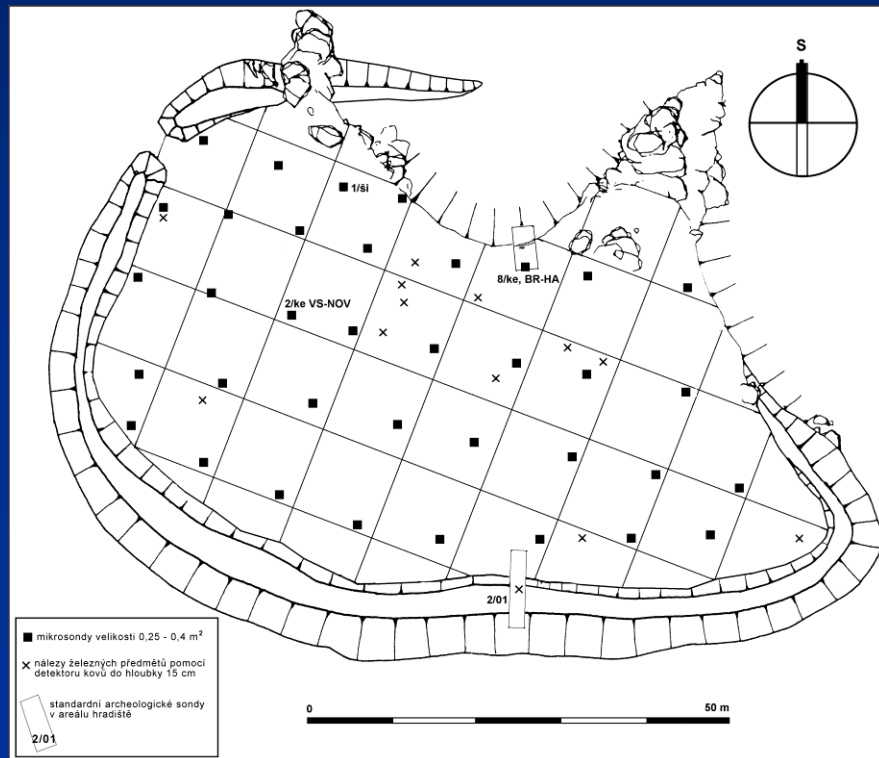

MACHOVÁ, B. – ŠABATOVÁ, K. –MILO, P. a kol. (R. Bíško, T. Tencer) 2016: Identifikace a dokumentace jako základ památkové ochrany pravěkých nadzemních struktur. Certifikovaná metodika. Brno.

Mikrosondáže

- mikrovryp (mikrosonda) – orientační vzorkování obsahu povrchové vrstvy
- mikrosondy stojí na hranici s nedestruktivními metodami a neměli by přesáhnout rozměry a hloubku 50 cm (Kuna a kol. 2004, 353-362).
- mikrosondáž je možné provádět v předem vytyčené síti, nebo jednotlivé mikrosondy zaměřit
- maximální dosažená hloubka nemusí znamenat dosažení podloží, nemělo by dojít k vážnějšímu narušení intaktních vrstev

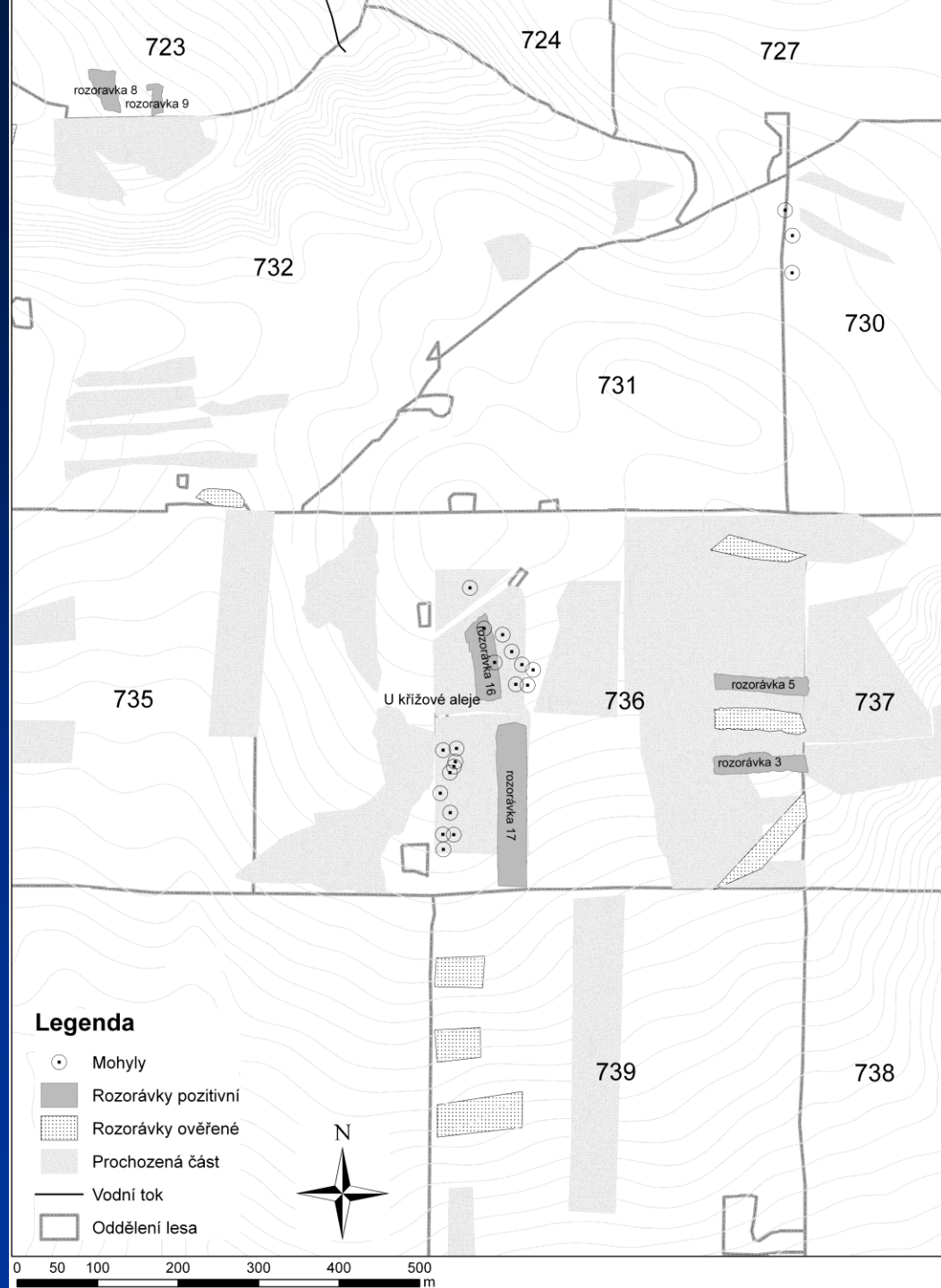
obr. dokumentace P. Hrubý

Mikroregion Tvořihrázského lesa

- mikrovrypy (mikrosonda)
- přirozená porušení terénu
- rozorávky
- mýcení
- nadzemní antropogenní relikty

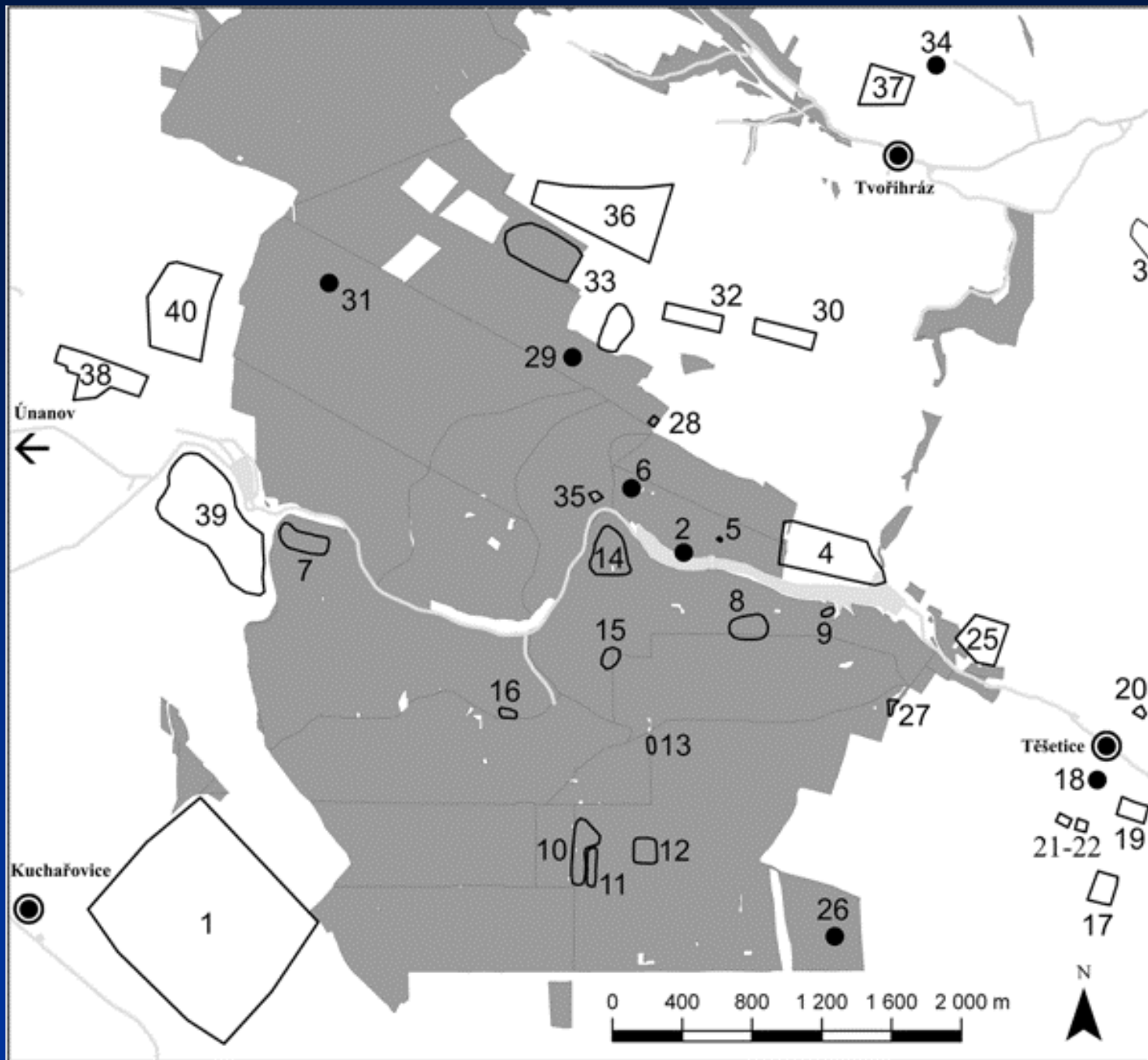
Šabatová, K. 2011: Intenzivní studium osídlení v souvislých porostech na příkladu lesního území v mikroregionu říčky Únanovky, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity M 16, 43-52. ISSN 1211-6327. <http://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/125736>

Tvoříhrázský les a těšetický mikroregion

Šabatová, K. 2013:
Archeologické doklady lidských aktivit v prostoru Tvoříhrázského lesa. *Studia Archaeologica Brunensia*, 18/1, 21-38. ISSN 1805-918X.

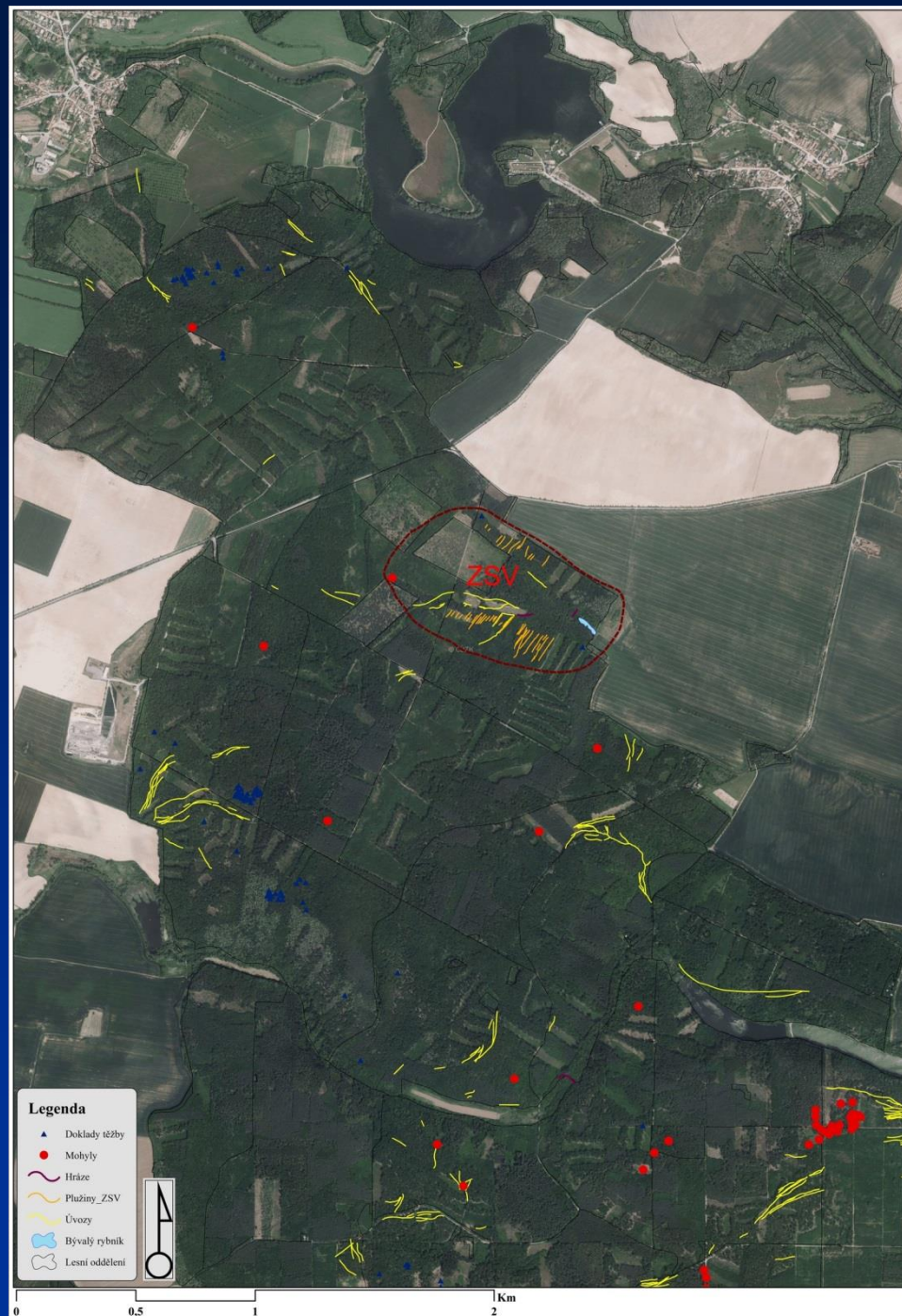
<http://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/129080>

Památková péče

- ve spolupráci s lesními správci (LČR)
- mohyly a ZSV
  - nutné vyhnout se těžké technice
  - mechanická příprava půdy není možná
  - dohodě před těžbou vyznačení v terénu
- úvozové cesty
  - dřevo po těžbě netahat, ale vozit
  - mechanická příprava půdy se nedoporučuje, spíše jen fréza
- doklady těžby zpravidla kamene nebo hlíny
  - bývají zpravidla těžko osaditelné

MACHOVÁ, B. – ŠABATOVÁ, K. –MILO, P. a kol.
(R. Bíško, T. Tencer) 2016: Identifikace a dokumentace jako základ památkové ochrany pravěkých nadzemních struktur. Certifikovaná metodika. Brno.

Pylové profily

Petřík et al. 2015

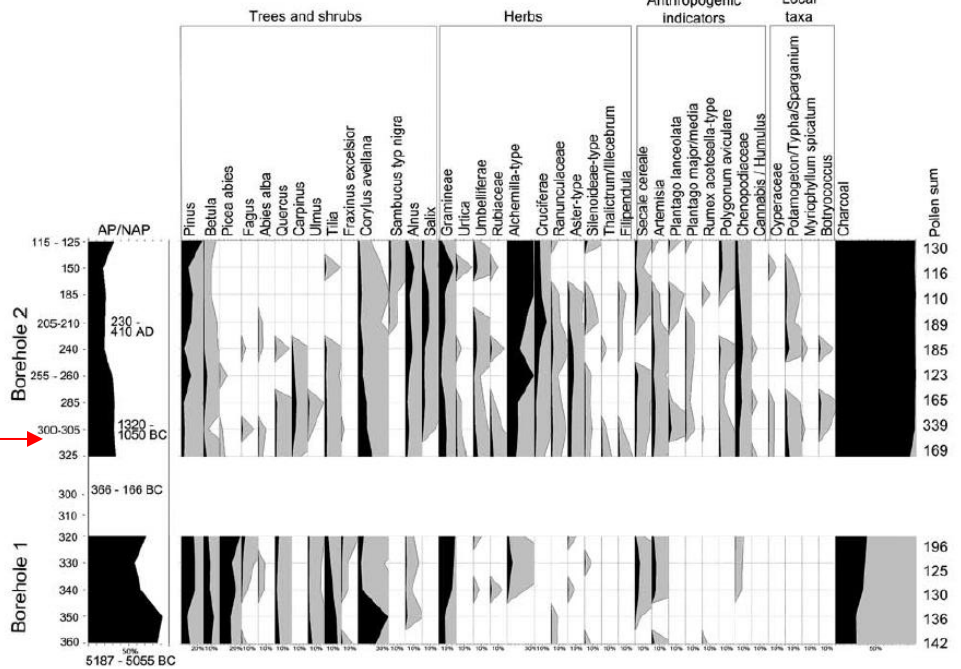
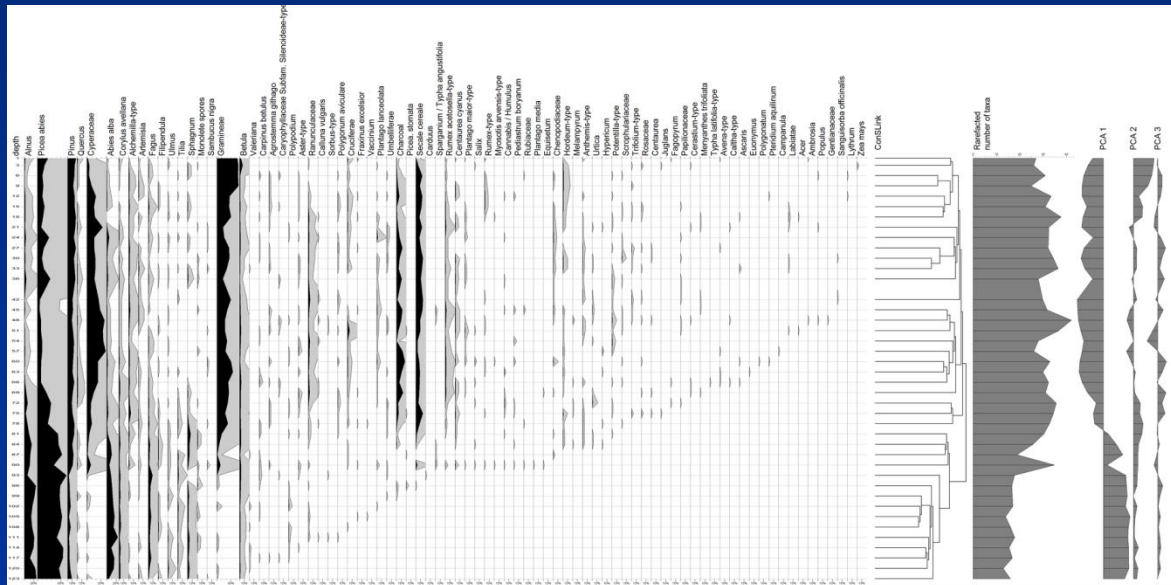

Fig. 7. Pollen diagram sequence of Borehole 1 (depth of 360 to 300 cm) and Borehole 2 (depth of 325 to 115 cm).

Říčka Únanovka

L. Petr

Proč je potřeba věnovat se prospekci v krajině právě dnes?

- vznik postagrární krajiny
  - posledních dvacet let se zvýšenou intenzitou
- extrémní rozšiřování osídlení do volné zemědělské krajiny
  - ztrácí význam samozásobitelství zemědělskými produkty, zánik významu záhumenicových plužin ve vesnicích - výstavba nových řad domků
- intenzifikace těžby v lesních porostech
  - těženy lesní porosty staré 70-100 let – byly vysazovány ručně na počátku 20. stol.
  - v současnosti používána intenzivní příprava půdy orbou, porušuje intaktní lesní porost , který konzervuje nadzemní reliéfní tvary
- samovolná sukcese
  - zaplevelování a následné postupné zalesňování ploch, které nejsou dále zemědělsky využívány
- rozvoj automobilové dopravy, ohrazování
  - zánik pěší komunikační sítě